

מאפייניה של החקירה בשלב הבגרות הצעירה - המקרה של

צעירים ישראלים

דוח מחקר מסכם

ישראל ריץ

בית הספר לחינוך

אוניברסיטת בר אילן

רחל גלי צינמון

בית הספר לחינוך

אוניברסיטת תל אביב

מיכל גרוס-ספקטור

בית הספר לחינוך

אוניברסיטת תל אביב

המחקר מומן על ידי קרן גנדיר

ספטמבר 2012

אלול תשע"ב

תוכן עניינים

עמוד

3-9

דו"ח מנהלים

דו"ח מורחב

10-17

רקע מדעי

17

מטרות המחקר

שיטה

18-20

משתתפים

20-25

כלים

25

הליך

26-39

תוצאות

39-41

סכום ומסקנות

42-46

ביבליוגרפיה

נספחים

47-48

שאלון חקירה

49-50

ניתוח פריטים

51-52

שאלון רקע

53-55

פרוטוקול ראיון

דו"ח מנהלים

רקע מדעי

הבגרות הצעירה, תקופת החיים שבין סוף שנות העשרה לסוף שנות העשרים, הינו שלב חיים רגיש וחשוב מאד עבור צעירים רבים במדינות מערביות מתועשות, שכן בו מתקבלות החלטות חשובות בתחומי חיים מרכזיים (למשל, זוגיות, השכלה, תעסוקה) המעצבות את תבנית חייהם של הצעירים ואת פניה של החברה (Arnett, 2004). התנסויותיהם של צעירים בתחומי חיים שונים והמשמעויות שהם נותנים להתנסויות אלה מהווים מרכיבים חשובים בתהליך החקירה, מכניזם מרכזי בתהליך הבניית זהותם (Côté, 2006; Flum & Kaplan, 2006).

למרות ההסכמה התיאורטית הרחבה בדבר חשיבותה של החקירה לתהליך הבניית הזהות בכלל ובשלב הבגרות הצעירה בפרט (Flum & Kaplan, 2006; Grotevant, 1987; Kroger, 2007; Luyckx, Goosens, Soenens, & Byers, 2006), הידע הקיים על אופייה של החקירה אינו ממצה, כאשר אופייה של החקירה בבגרות הצעירה וההקשרים הסביבתיים והאישיים המקדמים או בולמים אותה אינם ברורים דיים (Schwartz, Kurtines, & Montgomery, 2005). קושי נוסף בעובדה שהמחקרים הקיימים מתמקדים ברובם בצעירים אמריקאים בני המעמד הבינוני כאשר חסרה הבנה מעמיקה ביחס לשלב הבגרות צעירה ולגבי אופייה של החקירה ומהותה בקרב צעירים ממיצבים חברתיים שונים ומקבוצות תרבותיות שונות, ובפרט בקרב ישראלים העוברים תהליך התפתחותי הכולל התנסויות (כגון השרות הצבאי) שונות מאלה המאפיינים צעירים בוגרים במדינות מפותחות אחרות. הבנה זו נדרשת לנוכח ההסכמה בדבר חשיבותו של ההקשר הסביבתי לתהליך החקירה (

Côté, 2006; Schwartz et al., 2005; Soenens, Berzonsky, Vansteenkiste, Beyers, & Goossens, 2005). זאת ועוד, מחקרים רבים בתחום התפתחות זהות ותהליכי חקירה בבגרות הצעירה מתמקדים בתחום חיים אחד ולא בקשת התחומים הרלוונטיים לצעירים. ראייה מבדלת זו, המתמקדת בכל פעם בתחום חיים אחד בלבד, אינה אינטגרטיבית ולא עומדת בהלימה עם אופיים הכולל של החיים ועם העובדה שצעירים מתלבטים בעת ובעונה אחת בקשר למספר תחומי חיים שביניהם יש יחסי גומלין. הפערים התיאורטיים והאמפיריים שצוינו לעיל פוגעים ביכולתם של אנשי מקצוע המעוניינים לטייב תהליכי קבלת החלטות והתפתחות בבגרות הצעירה. תוכניות חברתיות

והינוכיות אשר אינן מותאמות למאפייני השלב ולצרכיהם הייחודיים של צעירים בהקשרים ספציפיים עלולות להיות לא יעילות ופחות רלוונטיות.

המחקר הנוכחי מנסה לצמצם את הפערים שצוינו לעיל ומתמקד בתהליך החקירה של מבוגרים צעירים ישראלים השייכים לקבוצות חברתיות שונות (יהודים: מרכז ופריפריה במישור הכלכלי, דתיים וחילוניים, ערבים: מרכז ופריפריה במישור הכלכלי) באמצעות שילוב מתודות כמותיות ואיכותניות. מוקדי המחקר הם תחומי החקירה המעסיקים צעירים קבוצות חברתיות שונות בישראל, מאפייניה של החקירה בתחומים השונים ובחינת קשרים ייחודיים בין התחומים השונים ובין ההקשר הסביבתי-תרבותי לאופייה של החקירה.

שיטה

משתתפים

החלק הכמותי של המחקר כלל 529 צעירים בטווח הגילאים של 19-30 ($M=24.7$; $SD=2.97$), 152 מתוכם (28.7%) היו גברים ו-367 (69.4%) היו נשים, מרביתם (344-65%) רווקים והשאר נשואים או נמצאים בקשר זוגי משמעותי (84-15.9%, 92-17.7%, בהתאמה). בקרב המשתתפים היו 315 (יהודים) (גיל ממוצע=25.80) ו-214 ערבים (גיל ממוצע=23.25). 259 מהצעירים הגדירו את עצמם כחילוניים, 84 (15.9%) כמסורתיים ו-174 (32.8%) כדתיים. בהתייחס למיצב הכלכלי של הצעירים, אשר נקבע ע"פ דיווח המשתתפים על השכלת האם והכנסה המשותפת של הוריהם, עולה מהנתונים, כי כמחצית מהאימהות הינן בעלות השכלה אקדמאית (44.4%) ולכרבע מההורים (25.7%) הכנסה נמוכה מהממוצע, לכשליש (31.8%) הכנסה ממוצעת ולמעל שליש מההורים הכנסה גבוהה מהממוצע (38.8%). מרבית צעירי המדגם מעידים על עצמם כי הם לומדים (383-72.4%), 233 (44%) מתוכם לתואר ראשון. קרוב למחצית מצעירי המחקר (44%) גרים עם הוריהם ומעל 70% מהצעירים עובדים. בהתייחס לתמיכה כלכלית מהוריהם, מעידים כמחציתם (49.9%) כי אינם מקבלים תמיכה כלל או מקבלים תמיכה כלכלית מועטה מהוריהם. בהתייחס לבהירות הכוון המקצועי מעידים קרוב למחציתם (43.6%) על כוון ברור לעומת כחמישית מהם (19.1%) אשר מעידים כי לא ברור להם מהו הכוון המקצועי שיבחרו. מעל מחצית מהצעירים (56.1%) דווחו כי הם עוסקים בפעילויות פנאי שונות, אולם רק כחמישית (19.5%) מדווחים כי הם עוסקים בפעילות התנדבותית בקהילה.

החלק האיכותני כלל ראיונות חצי מובנים עם 36 צעירים יהודים וערבים ממיצבים חברתיים וכלכליים שונים.

כלים

כלי המחקר הכמותי

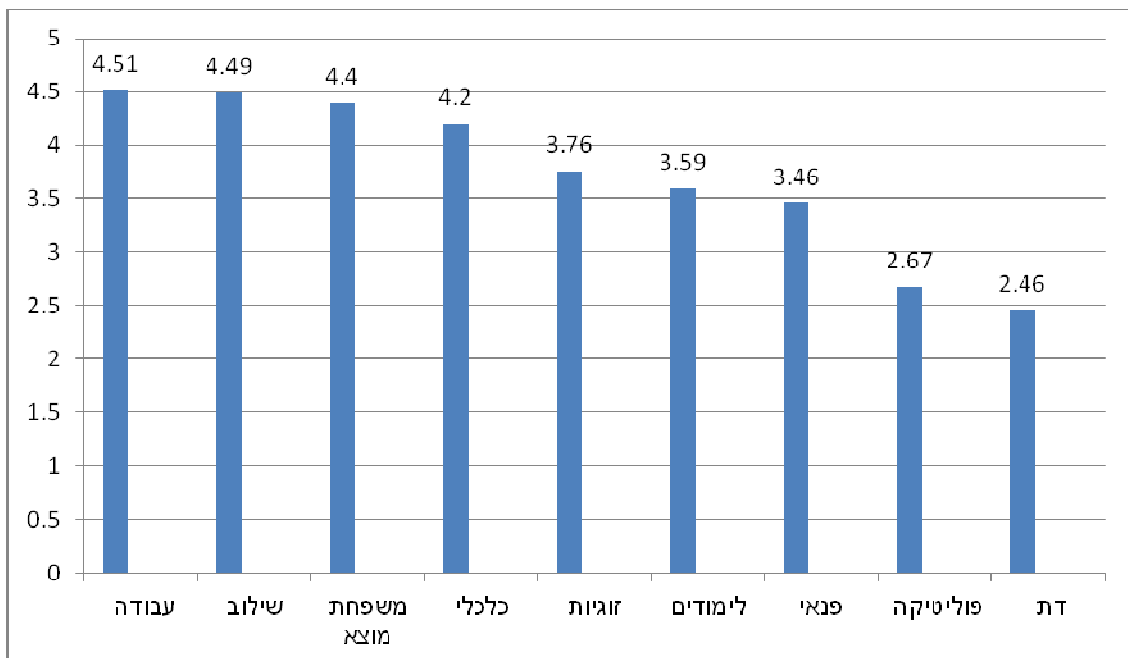
כלי המחקר המרכזי, אשר בודק את אופייה ועצמתה של חקירת הזהות פותח לצורך מחקר זה, בהתבסס על ניתוח תוכן של הראיונות והספרות. הכלי כולל 32 פריטים המייצגים שמונה תחומי חקירה (עבודה ושילוב בין התפקידים, לימודים, זוגיות, פנאי, כלכלה, דת, פוליטיקה וחברה ומשפחת המוצא) המסבירים 65% מהשונות בנתונים. מהימנות הסולם הכללי הינה $\alpha = .901$.

הליך

המשתתפים נדגמו בדגימת נוחות באוניברסיטאות, מכללות על ידי צוות אשר כלל צעירים הנמנים עם הקבוצות החברתית אותן ביקשנו לדגום. מרכזי צעירים ברחבי הארץ סייעו באיסוף הנתונים מצעירים ממיצב סוציאקונומי נמוך. ההשתתפות הייתה וולונטרית וללא תשלום. המשתתפים מלאו את השאלונים באופן וירטואלי וכן באופן ידני.

תוצאות

מטרת המחקר העיקרית הייתה למפות את תחומי החקירה של קבוצות שונות של צעירים ישראלים תוך בחינת מידת העיסוק בתחומים המזוהים. חלק זה של התוצאות מציג את ממצאי החלק הכמותי. הסיכום יכלול התייחסות גם לממצאי המחקר האיכותני שהוּו בסיס לבניית כלי המחקר וגם להבנה מעמיקה יותר של תהליכי החקירה. תרשים מספר 1 מציג את ממוצע תחומי החקירה בקרב משתתפי המחקר:

מתרשים 1 עולה, כי התחומים המעסיקים ביותר את כלל הצעירים הישראלים אשר השתתפו הם תחום העבודה, השילוב בין תפקידים, יחסים עם משפחת המוצא והתחום הכלכלי. תחומי הפוליטיקה והדת נמצאים בתחתית סולם החקירה של צעירים ישראלים.

נמצאו הבדלים מובהקים בין צעירים יהודים לערבים בחקירת התחומים הבאים: לימודים, דת, זוגיות ופנאי.

צעירים ישראלים ערבים חוקרים יותר מתבריהם היהודים את התחום הלימודי, את התחום הדתי ואת תחום הפנאי. צעירים יהודים חוקרים את תחום הזוגיות יותר מאשר חבריהם הערבים.

המודל לבחינת הבדלים מגדריים בחקירת תשעת התחומים יצא מובהק גם הוא, כאשר הבדלים מגדריים מובהקים נמצאו בשני תחומים בלבד: שילוב בין תפקידים ומשפחת המוצא.

צעירות עסוקות יותר מצעירים בסוגיית האופן בו ישלבו בין כל תפקידי החיים כמו גם בשאלת הקשרים שישמרו ויטפחו עם משפחת המוצא שלהן.

צעירים עובדים חוקרים את תחום העבודה יותר מתבריהם שאינם עובדים. לעומת זאת, צעירים שאינם עובדים חוקרים את התחום הדתי יותר מתבריהם העובדים. האינטראקציה המובהקת מצביעה על תרומה שונה של תעסוקה לחקירה זוגית בקרב בנים ובנות. בעוד שצעירים עובדים חוקרים את הזוגיות פחות מתבריהם שאינם עובדים. צעירות עובדות חוקרות את הזוגיות יותר מתברותיהן שאינן עובדות.

ניתוח מנקובה הצביע גם על תרומתה של ההשכלה להסברת השונות בדפוסי חקירה בקרב צעירים, הבדלים מובהקים נמצאו בחקירה של שלושה תחומים: שילוב בין תפקידים, עבודה, וזוגיות. ככל שעולות רמות ההשכלה כך החקירה של תחומים אלה רבה יותר. מידת הבהירות של הכיוון המקצועי נמצאה גם היא קשורה עם דפוסי החקירה. ככל שהכיוון המקצועי ברור יותר, כך הצעירים חוקרים יותר את העבודה ואת השילוב בין התפקידים.

סיכום ומסקנות

המחקר הנוכחי עוסק במאפייניה של ה"חקירה" בקרב צעירים ישראלים בזיקה לתרבות ומיצב כלכלי. מטרת המחקר היו זיהוי ומיפוי תחומי החקירה של צעירים ישראלים מקבוצות חברתיות שונות, תוך בחינת מידת העיסוק בתחומים השונים, ותרומתם של הקשרים תרבותיים וסביבתיים לתהליך החקירה. המחקר נעשה בשילוב של מתודות איכותניות של ראיונות עומק עם 36 צעירים

ישראלים אשר הוו בסיס ליצירת שאלון רגיש תרבותית לאבחון תחומי חקירה, וכן באמצעות בחינה כמותית באמצעות שאלונים של דפוסי החקירה בהקשרים שונים.

ממצאי המחקר מצביעים על תשעה תחומי חקירה המעסיקים צעירים ישראלים. שני תחומי חקירה חדשים יחסית עלו במחקר הנוכחי כמעסיקים צעירים ישראלים- סוגיית השילוב בין תפקידים ותחום הפנאי. לנוכח ההשלכות שיש לשילוב מעשיר בין תפקידי עבודה ומשפחה ולפנאי על תפקוד ורווחה נפשית (מקור עדכני מקיף), הרי שיש חשיבות רבה לעידוד והדרכה של צעירים לעסוק בסוגיות אלה. תוכניות שפותחו בתחום זה של פיתוח מסוגלות עצמית לשלב בין תפקידים עשויים לסייע למרכזי צעירים להדריך את הפונים אליהם בהיבט חשוב זה (למשל, Cinamon, 2009). בהקשר זה חשוב מאוד להתייחס לסוגיה המגדרית והתרבותית ולסייע לצעירים לתכנן את עתידם באופן המשלב בין התחומים תוך דיון באמצעים העשויים לסייע להם לקדם את שאיפותיהם (כמו אחריות משותפת גם על פרנסה וגם על תפקידי הבית, תמיכה חברתית וארגון זמן).

הממצאים לפיהם צעירים חוקרים יותר את התחומים בהם הם עוסקים מדגישים את החשיבות בעידוד צעירים להתנסות במגוון של עבודות ובתחומי לימוד בטרם יקבלו החלטות. בנוסף, ממצא זה מלמד כי צעירים ממשיכים לחקור ולהרהר בחייהם גם לאחר שקיבלו החלטות בתחומי חיים שונים וכי הם זקוקים, גם בשלבים אלה, לייעוץ והדרכה לצורך הערכה מחודשת של הבחירות ושימורן. הממצא לפיו האמצעי הרווח בקרב צעירים לחקירה הינו "דיבור עצמי" מעלה את הצורך להרחיב את האמצעים בעזרתם יוכלו הצעירים ללמוד על עצמם ועל סביבתם. ייעוץ המכוון לכך יכול לחשוף את הצעירים ליתרונות שבאופני חקירה נוספים, באמצעות קבלת לוי והדרכה פרטנית לצד השתתפות בקבוצות הוועצות בין חברים ועמיתים, בני משפחה וכד'.

בהתייחס להשפעות התרבותיות והסביבתיות על החקירה, מלמדים הממצאים על הבדלים מהותיים בין צעירים ערבים ליהודים ובין צעירים ממיצבים שונים בנוגע לערכים ולשאיפות המנחים את תחומי החקירה שלהם ואת בחירותיהם. שאיפה לביטחון כלכלי בדמות תעודה רשמית הדוחקת הצידה שאלות זהות כמו תחומי עניין, ומאויים אישיים בקרב צעירים ממיצב נמוך, וערכים קולקטיביסטיים אשר יוצרים לעיתים קרובות קונפליקט אל מול ביטוי אישי בקרב צעירים ערבים, צריכים להילקח בחשבון בעת מתן ייעוץ לצעירים מקבוצות אלה.

לסכום, ממצאי המחקר הנוכחי ממחישים את העניין שמגלים צעירים בחקירת אורח חייהם בתחומי חיים שונים הקשורים אלה באלה ואת ההבדלים בין הקבוצות השונות בתחומי החקירה ובאופייה.

ידע אודות הבדלים אלה והכרות עם קבוצות הצעירים השונות תרבותית וסביבתית נחוץ לצורך מתן מענה לצרכיהם ואף עשוי להרחיב את הציפיות והאמונות שלהם באשר לאפשרויות העומדות בפניהם בתחומי החיים השונים.

מאפייניה של החקירה בשלב הבגרות הצעירה- המקרה של צעירים ישראלים

רקע מדעי

הבגרות הצעירה, תקופת החיים שבין סוף שנות העשרה לסוף שנות העשרים, הינו שלב חיים רגיש וחשוב מאד עבור צעירים רבים במדינות מערביות מתועשות, שכן בו מתקבלות החלטות חשובות בתחומי חיים מרכזיים (למשל, זוגיות, השכלה, תעסוקה) המעצבות את תבנית חייהם של הצעירים ואת פניה של החברה (Arnett, 2004). התנסויותיהם של צעירים בתחומי חיים שונים והמשמעויות שהם נותנים להתנסויות אלה מהווים מרכיבים חשובים בתהליך החקירה, המכניזם המרכזי בתהליך הבניית זהותם (Côté, 2006; Flum & Kaplan, 2006).

למרות ההסכמה התיאורטית הרחבה בדבר חשיבותה של החקירה לתהליך הבניית הזהות בכלל ובשלב הבגרות הצעירה בפרט (Flum & Kaplan, 2006; Grotevant, 1987; Kroger, 2007; Luyckx, Goosens, Soenens, & Byers, 2006), קיים ידע מועט על אופייה של החקירה בבגרות הצעירה ועל ההקשרים הסביבתיים והאישיים המקדמים או בולמים אותה. לא ברור, עדיין, מהן השאלות והדילמות המעסיקות את הבוגרים הצעירים בתחומי החיים השונים וכיצד הם ממשיגים את צרכיהם בשלב חיים זה. כמו כן, לא ברור מהן הפעולות שהם עושים על מנת לקבל החלטות, מהם מקורות הסיוע בהם הם נעזרים, אילו רגשות מלווים את התהליך וכיצד הם משפיעים עליו (Schwartz, Kurtines, & Montgomery, 2005).

קושי נוסף קשור בעובדה שהמחקרים הקיימים מתמקדים ברובם בצעירים אמריקאים בני המעמד הבינוני כאשר חסרה הבנה מעמיקה ביחס לשלב הבגרות צעירה ולגבי אופייה של החקירה ומהותה בקרב צעירים ממיצבים חברתיים שונים ומקבוצות תרבותיות שונות ובפרט בקרב ישראלים העוברים תהליך התפתחותי הכולל התנסויות שונות מאלה המאפיינים צעירים בוגרים במדינות מפותחות אחרות. הבנה זו נדרשת לנוכח ההסכמה בדבר חשיבותו של ההקשר הסביבתי לתהליך החקירה (Côté, 2006; Côté & Bynner, 2008; Schwartz et al., 2005; Soenens, Berzonsky,)

(Vansteenkiste, Beyers, & Goossens, 2005). זאת ועוד, מחקרים רבים בתחום התפתחות זהות ותהליכי חקירה בבגרות הצעירה מתמקדים בתחום חיים אחד ולא בקשת התחומים הרלוונטיים לצעירים. ראייה מבדלת זו, המתמקדת בכל פעם בתחום חיים אחד בלבד, אינה אינטגרטיבית ולא עומדת בהלימה עם אופיים הכולל של החיים ועם העובדה שצעירים מתלבטים בעת ובעונה אחת בקשר למספר תחומי חיים. בנוסף, ראייה מבדלת זו סותרת מודלים תיאורטיים הטוענים לקשרי גומלין בין תחומי חקירה שונים (Grotevant, 1987) וכן מודלים הטוענים להשפעות הדדיות בין תחומי החיים ותפקידי החיים השונים (Bronfenbrenner, 1976; Cinamon & Rich, 2002; Super, 1990).

הפערים התיאורטיים והאמפיריים שצוינו לעיל פוגעים ביכולתם של אנשי מקצוע המעוניינים לטייב תהליכי קבלת החלטות והתפתחות בבגרות הצעירה. תוכניות חברתיות וחינוכיות אשר אינן מותאמות למאפייני השלב ולצרכיהם הייחודיים של צעירים בהקשרים ספציפיים עלולות להיות לא יעילות ופחות רלוונטיות. זאת ועוד, התערבויות, אשר אינן רגישות למאפיינים הייחודיים ולצרכים הספציפיים של קבוצות חברתיות מסוימות עלולות אף לפגוע בצעירים בכך שתיצורנה בלבול, תסכול וקונפליקטים מיותרים.

המחקר הנוכחי מנסה לצמצם את הפערים שצוינו לעיל ומתמקד בתהליך החקירה של מבוגרים צעירים ישראלים השייכים לקבוצות חברתיות שונות (יהודים-מרכז ופריפריה כלכלית, דתיים וחילוניים, ערבים-מרכז ופריפריה כלכלית). מוקדי המחקר הם תחומי החקירה המעסיקים צעירים בקבוצות החברתיות השונות, מאפייניה של החקירה בתחומים השונים וקשרים אפשריים בין התחומים השונים ובין ההקשר הסביבתי-תרבותי לאופייה של החקירה.

הבגרות הצעירה

שינויים חברתיים וכלכליים מאפשרים לצעירים מסוימים במדינות תעשייתיות להמשיך את לימודיהם ולרכוש השכלה גבוהה, לדחות את נישואיהם ואת בניית התא המשפחתי, להתנסות במספר עבודות ואף במספר קשרים רומנטיים בטרם יתחייבו ויתבססו. הנתונים הסטטיסטיים לגבי החברה הישראלית תומכים במגמות אלה ומעידים על עלייה בגיל הנישואין ובגיל ההורות בין השנים 1990-2008, וכן על עלייה משמעותית במספר הסטודנטים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה (למ"ס 2009, 2010). מגמות דומות מדווחות במדינות מערביות נוספות (למשל, Clark, 2007; Côté & Bynner, 2007).

2008). שינויים אלה הובילו חוקרים אחדים לטעון לקיומו של שלב התפתחותי מובחן בעל מאפיינים ייחודיים- שלב הבגרות המתהווה (Arnett, 2000, 2004). תקופה זו, לטענתם, מאופיינת בחוסר יציבות ובהתנסויות מרובות בלתי מחייבות בעיקר בתחומי האהבה, ההשכלה והעבודה, בתחושה של זמניות והיעדר קביעות, בהתמקדות בעצמם, בחקירת זהות ובתחושת אופטימיות של מגוון אפשרויות. תקופה מתמשכת של חוסר יציבות והתלבטויות ביחס לאורח החיים הרצוי והמתאים היא תקופה מאתגרת ועלולה גם להיות קשה ומלחיצה ולעורר צורך בהתערבויות חברתיות/ייעוציות/חינוכיות אשר תטיבנה את התהליך ותסייענה לצעירים לקבל החלטות ולבנות את עתידם באופן המתאים להם (Cinamon, 2006; Tanner, 2006). להתערבויות והדרכה בתקופת חיים זו יש יתרונות מיוחדים לנוכח המיקוד העצמי והיכולת הרפלקטיבית הגבוהה המאפיינת צעירים בשלב זה של בגרות צעירה (Labouvie-Vief, 2006), מאפיינים המגבירים את סיכויי ההצלחה של התערבויות מתאימות. על מנת שתוכניות התערבות שכאלה אכן תסייענה לצעירים יש לאפיין, ראשית, את השלב ואת הצרכים והתפיסות של הצעירים ביחס לתקופה זו.

בצד ההסכמה הקיימת בדבר מאפייניו הייחודיים של השלב, קיימת גם הבנה ביחס לשונות הגדולה הקיימת בין צעירים במאפיינים אלה בשל הבדלים בערכים ובנורמות התרבותיים בהם הם גדלים (Côté & Levine, 1987; Holland, Lachicotte, Skinner, & Cain, 1998; Schwartz et al., 2005). למרות הסכמה זו, הידע הקיים ביחס לשונות זו מצומצם ביותר ומחקרים מעטים בלבד התמקדו בצעירים שאינם אמריקאים בני מעמד הביניים (Arnett, 2006; Rich & Seri, 2009). צעירים אמריקאים רואים בערכים אינדיבידואליים כתבחיני בגרות כמו היכולת לקבל החלטות באופן עצמאי או עצמאות כלכלית, ולא באירועים חיצוניים כמו סיום לימודים, נישואין או השתלבות בעבודה כאינדיקטורים לכניסה לעולם המבוגרים, כאשר רובם מגדירים עצמם כמי שלא הגיעו עדיין לשלב זה (Arnett, 2004). מחקר ייחודי שהתמקד בסטודנטים סינים בשנות העשרים המוקדמות של חייהם, לעומת זאת, הראה כי רובם דווקא מגדירים את עצמם כמי שהגיעו לשלב של מבוגרים, הם פחות ממוקדים בעצמם ויותר מכוונים למחויבויות משפחתיות וחברתיות, וכי תבחיני הבגרות שלהם קשורים למאפיינים של התרבות הסינית (כמו דאגה להורים והיכולת לעזור להם מבחינה פיננסית) (Nelson, Badger, & Wu, 2004). מחקר אחר שהתמקד

בצעירים אמריקאים מורמונים הראה כי תקופת הבגרות הצעירה שלהם קצרה ומובנית מזו של חבריהם האמריקאים שאינם מורמונים, וכן שתבחיני הבגרות שלהם שונים (Nelson, 2003). כלומר, תרבויות שונות מציבות בפני צעירים נורמות שונות וציפיות שונות ביחס להתנהגויות ולהישגים הראויים והנחשבים בשלב זה. לפיכך, כל התערבות עם צעירים צריכה להיות מותאמת לתרבות ממנה מגיעים הצעירים, וכן לתפיסות ולצרכים הייחודיים שלהם.

היבט נוסף הקשור עם התפתחות בכלל והתפתחות בבגרות הצעירה בפרט הוא ההיבט הכלכלי. תפיסות של בגרות בקרב צעירים ממיצבים כלכליים נמוכים ואורח החיים שלהם נחקר מעט מאוד (Cinamon & Rich, in press). צעירים החיים במשפחות המבוססות מבחינה כלכלית, למשל, יכולים להרשות לעצמם לתהות ולהתבלבל ביחס לאורח החיים שהיו רוצים לבנות לעצמם מתוך מגוון רחב של אפשרויות תוך כדי השענות על הוריהם במידת הצורך ועל מערכת קשרים ענפה. לעומתם, צעירים החיים בסביבה דלת אמצעים נדרשים פעמים רבות בצד התהיות והחלומות לעבוד, לפרנס את עצמם ולסייע למשפחתם בהיבט הכלכלי, ולקבל החלטות מתוך מגוון מצומצם של אפשרויות ואילוצים. המחקרים העוסקים בהיבטים שונים של התפתחות בקרב מבוגרים צעירים מתמקדים ברובם בצעירים הלומדים באוניברסיטאות ובמכללות (Arnett, 2006). בהתחשב בעובדה שצעירים רבים אינם מגיעים למוסדות להשכלה גבוהה (בישראל רק כ- 30% מהצעירים לומדים בחינוך הגבוה), הרי שהידע הקיים ביחס לבגרות הצעירה מוגבל ואינו מאפשר לבנות תוכניות התערבות מתאימות ויעילות, בייחוד עבור אוכלוסיות מוחלשות הזקוקות במיוחד לתוכניות התערבות שכאלה.

המציאות הישראלית שונה מזו האמריקאית והאירופאית הן בהיבט הכלכלי והן בהיבט הפוליטי- בטחוני. החברה הישראלית היא חברה רב תרבותית המורכבת משתי קבוצות לאומיות דתיות עיקריות: רוב יהודי (כ-80%) ומיעוט ערבי (כ-20%), כאשר בכל קבוצה קיימת שונות סוציו אקונומית ברורה. הרוב היהודי, במיוחד זה השייך למעמד הביניים, מאופיין בערכים אינדיווידואליסטים (Schwartz, 1994) ובאורח חיים מערבי, ואילו המיעוט הערבי נוטה לערכים קולקטיביסטיים ולשמר אורח חיים מסורתי פטריארכלי (Herzog, 2004 ; Abu Baker, 2002). אכן, מחקר ייחודי אשר התמקד בשלב הבגרות הצעירה של סטודנטים ישראלים יהודים הצביע על תבחיני בגרות הדומים לאלה שמציינים סטודנטים אמריקאים (Mayseless & Scharf, 2003), ובכך מדגים כיצד ערכים ומצב כלכלי קשורים עם מאפיינים של בגרות צעירה. יש להניח כי ההבדלים

התרבותיים בין הקבוצות החברתיות השונות בחברה הישראלית יוצרים נורמות וציפיות שונות של התפתחות והשגת יעדים עבור צעירי כל קבוצה. זאת ועוד, המצב הפוליטי והחברתי של כל קבוצה מאפשר לצעירים הזדמנויות שונות להתנסות. אחד ההבדלים המשמעותיים בהתנסויות האפשריות לצעירים משתי קבוצות אלה הוא חובת השירות הצבאי עבור הצעירים היהודים בלבד (למעט דרוזים ובדואים), חוויה המתוארת על ידי הצעירים שחוו אותה כחוויה חזקה בעלת השפעה על המשך התפתחותם (Mayseless, 1993, 1995; Lieblich, 1989). גם המחויבות לאורח חיים מסורתית המאפיינת רבים מהצעירים היהודים הדתיים והערבים עשויים להשפיע באופן ייחודי על מאפייניה של תקופת הבגרות הצעירה בקרב צעירים ישראלים מקבוצות חברתיות שונות. למשל, מחקר שבחן יציבות בקרב בוגרים צעירים יהודים בישראל הראה מידה רבה יותר של יציבות בתחומי חיים שונים בקרב דתיים מודרניים בהשוואה לחילוניים (Rich & Seri, 2009).

לפיכך מתמקד המחקר הנוכחי בשתי קבוצות צעירים ישראליות השייכות לשתי תתי-תרבויות שונות- צעירים יהודים וצעירים ערבים. בכל קבוצה תרבותית נבחנו צעירים ממיצב כלכלי בינוני-גבוה וצעירים ממיצב כלכלי נמוך ותוך התייחסות לרמת הדתיות.

התנסויותיהם של צעירים בשלב הבגרות הצעירה אמורות להוביל את הצעירים להיות מסוגלים לקבל החלטות חשובות בתחומי חיים שונים כמו עבודה, משפחה והשקפת עולם- החלטות אשר באמצעותם הם יגדירו את עצמם ויבטאו את זהותם. תהליך זה של התנסויות ולמידת הסביבה בזיקה לעצמי והתבוננות מוגדר כתהליך של חקירה (Flum & Kaplan, 2006), ונחשב כתהליך המרכזי בהבניית זהות עצמית. מעורבות בחקירה עשויה לקדם מודעות עצמית וידע לגבי אפשרויות קיימות בתחום הנחקר ולעודד תכנון והבנייה של תמונת חיים משמעותית ורלוונטית (Flum & Blustein, 2000). לפיכך, יש חשיבות רבה בהבנה מעמיקה, מקיפה ומדויקת של תהליך חשוב זה עבור צעירים בקבוצות חברתיות שונות, שכן זהו התהליך באמצעותו נבנית תמונת העתיד שלהם ועל בסיסו מתקבלות ההחלטות שמעצבות את חייהם.

חקירה והבניית זהות

חוקרים שונים התייחסו להגדרתה ומהותה של החקירה (exploration). מרסייה (Marcia, 1966) הגדיר חקירה כתהליך בו הפרט מתנסה בבחירה מתוך מגוון אלטרנטיבות אפשריות. פלום ובלוסטין (Flum & Blustein, 2000) התייחסו לחקירה כתהליך בו הפרט לומד על עצמו ועל סביבתו

על ידי בחינת עמדותיו, מאפייניו האישיים, תחומי העניין והאידיאולוגיה שלו בתחומים שונים. פלום וקפלן (Flum & Kaplan, 2006) ציינו כי תהליך החקירה מאופיין בפעילויות פנימיות (כחשיבה והתלבטות), וחיצוניות (נקיטת פעילות אקטיבית, למשל איסוף מידע על הסביבה) המכוונות לחיפוש ועיבוד מידע בהקשר לעצמי. גרוטוונט (Grotevant, 1987) הגדיר חקירת זהות כהתנהגות של פתרון בעיות שמטרתה להפיק מידע על העצמי ועל הסביבה, על מנת לקבל החלטות באשר לבחירות חיים חשובות.

למרות ההסכמה בדבר מרכזיותה של החקירה לתהליך התפתחותה והבנייתה של הזהות, הידע הקיים בדבר אופייה של החקירה וההקשרים הסביבתיים המאיצים ובולמים את התפתחותה אינו ממצה (Grotevant, 1987; Luyckx et al., 2006; Schwartz, 2008; Schwartz et al., 2005). באופן ספציפי התמקד המחקר הנוכחי בשלושה מימדים חשובים אשר אינם בהירים דיים ביחס לחקירה בבגרות הצעירה: תחומי החיים אותם חוקרים צעירים מקבוצות חברתיות שונות, האופן בו תחומי חיים אלה נחקרים (ביטויים קוגניטיביים, התנהגותיים ורגשיים) וקשרי גומלין אפשריים בין תחומי החקירה השונים.

ארנט (Arnett, 2000, 2005) טען כי מוקדי חקירת הזהות בגיל הבגרות הצעירה הינם תחום האהבה, העבודה והשקפת העולם של הפרט. אומנם חקירת התחומים הללו מתחילה כבר בגיל ההתבגרות, אולם היא מתעצמת והופכת למרכזית בגיל הבגרות הצעירה. למרות ההסכמה התיאורטית בדבר מרכזיותם של תחומים אלה עבור צעירים בעולם המערבי, יש חשיבות תיאורטית ופרקטית לבחון אם יש תחומים ייחודיים המהווים מוקד לחקירה של צעירים ישראלים מקבוצות חברתיות מסוימות. ז"א האם יש תחומי חקירה משותפים, אך קיימת שונות בין צעירים מקבוצות חברתיות שונות במידת העיסוק בהם ובאופיו? בנוסף, חשוב לבדוק מהם השאלות, הקשיים והשאיפות הייחודיים לכל קבוצה הקשורים עם תחומי החקירה השונים. למשל, האם המצב החברתי והפוליטי במדינת ישראל מעסיק קבוצות מיעוט באופן מיוחד? אילו שאלות בתחום התעסוקה מעסיקות צעירים ערביים ויהודים דתיים בישראל, והאם שאלות אלה דומות לשאלות שמעסיקות צעירים יהודים חילוניים בישראל? תשובות לשאלות אלה חיוניות גם מבחינה יישומית לכל העוסקים בהדרכת וליווי של צעירים בשלב חיים רגיש זה, שכן הן ממפות את הסוגיות המרכזיות המעסיקות

את קבוצות הצעירים ומאפשרות לזהות מוקדי דמיון ושונויות ביניהם ולעצב תוכניות התערבות ממוקדות שיתאימו לצרכיהם הייחודיות.

היבט חשוב נוסף מתייחס לאופן בו מתבצעת החקירה. המושג חקירה, במובנו הרחב, מתייחס לפעילויות אקטיביות או פאסיביות של איסוף מידע לגבי העצמי והסביבה. חוקרים מבחינים בין חקירה לרוחב- איסוף מידע ביחס למספר אלטרנטיבות לבין חקירה לעומק- איסוף מידע ביחס לבחירות ספציפיות שנעשו על מנת לתחזקן (Luyckx, 2005). ברזונסקי (Berzonsky, 1989) מבחין בין שלושה סגנונות מרכזיים של חיפוש מידע בעת חקירה (אינפורמטיבי, נורמטיבי ונמנע), הנבדלים באופן חיפוש המידע. יחד עם זאת, הידע בדבר אופני החקירה מועט ביותר (Schwartz, 2008). לא ברור כיצד נאסף המידע הרלוונטי ומאיזה מקורות (למשל: שיחות מזדמנות/יזומות, קריאה, מקורות אלקטרוניים, פנייה לגורמים רשמיים), כיצד הוא מעובד ואילו רגשות מלווים תהליך זה שיכולים לתמוך בו או לבלום אותו. כמו כן חסר מידע ביחס לאופנים הייחודיים בהם מתבצעת החקירה בקבוצות חברתיות שונות. האם שימוש במקורות מידע וורטואליים וגורמים מוסדיים רשמיים נפוץ יותר בקרב מיצבים כלכליים גבוהים או בתרבות היהודית? האם שיחות עם בני משפחה או מבוגרים אחרים מקובל יותר בקרב צעירים ערבים ויהודים שומרי מסורת? הבנה זו חיונית בייחוד לנוכח הטענה כי חסמים חברתיים כמו אפליה, ובעיות כלכליות מגבילים את תהליך זה (Yoder, 2000), וכן לנוכח ההסכמה בדבר תרומתו של ההקשר החברתי תרבותי לתהליך החקירה (Adams & Marshall, 1986; Berman, Schwartz, Kurtines, & Berman, 2001; Côté & Levine, 1987; Grotevant, 2006; Schwartz et al., 2007; Sabateir, 2007; Kroger, 2004; 1987). זיהוי אופני החקירה בקבוצות החברתיות השונות יאפשר תשתית ידע חיונית לבניית תוכניות התערבות שנועדו ללמד בוגרים צעירים להשתמש במגוון אופני חקירה גם בקרב אלה שאינם מרבים להשתמש בהם.

תלות וקשרי גומלין בין תחומי החקירה – הוא היבט נוסף של המחקר הנוכחי. חקירה הינה תהליך דינאמי של התנסויות, בחירות והערכה מתמדת (Bosma & Kunnen, 2001; Luyckx et al., 2006). המימד הדינאמי של תהליך החקירה הודגש על ידי גרוטוונט באמצעות התייחסות לתלות הגומלין וההשפעות ההדדיות המתקיימות בין תחומי החקירה השונים (Grotevant, 1987). למשל, חקירת מקצוע עשויה להוביל לבדיקת מסלולי השכלה שונים ולמודעות אישית או למחויבות אשר יעוררו חקירה זוגית והתבוננות פנימית לגבי השקפת עולם וכו'. היבט זה של תלות וקשרי גומלין בין

תחומי חקירה נחקר אך מעט והבנתו חיונית להמשגה נכונה של תהליכי החקירה ולעיצוב תוכניות התערבות אפקטיביות עם צעירים. ייתכן ויש תחומי חקירה מסוימים אשר כדאי להתמקד בהם כאשר מדריכים צעירים מקבוצה חברתית נתונה, כי הם מהווים מפתח להנעת החקירה גם בתחומים נוספים.

מחקרים רבים הבודקים "חקירה" בבגרות הצעירה או בגיל ההתבגרות משתמשים בשאלונים סגורים שפותחו עבור אוכלוסיות מערביות (בעיקר אמריקאיות) ותוקפו עליהן. אופן בדיקה זה מציג היבט צר יחסית של משתנה חשוב זה, ומצמצם, לפיכך, את הבנתנו. המחקר הנוכחי יעשה שימוש בשילוב מתודות כמותית ואיכותנית, על מנת לחקור וללמוד את תהליך החקירה בבגרות הצעירה בקרב צעירים ישראלים. שיטת מחקר משולבת זו מקבלת בשנים האחרונות מקום ולגיטימציה במחקר (Camic, Rhodes & Yardly, 2003) במטרה לחזק את הביטחון במסקנות שיוסקו לגבי התופעה הנחקרת, להעמיק את הפרשנויות שניתנות (Greene, 2007).

מטרות המחקר

מחקר זה מתמקד בתהליך החקירה של מבוגרים צעירים ישראלים מקבוצות חברתיות שונות (לאום: יהודים ערבים, מעמד כלכלי, ודתיות: חילוניים ודתיים). מטרת המחקר הן:

1. זיהוי ומיפוי תחומי החקירה של צעירים ישראלים, תוך בחינת מידת העיסוק בתחומים

השונים.

2. בדיקת תרומתו של ההקשר הסביבתי-תרבותי לתהליך החקירה.

3. אפיון החקירה: תיאור ההתנהגויות, הקשיים, השאלות והרגשות הרלוונטיים לכל תחום

בקבוצות החברתיות השונות.

4. בדיקת תלות וקשרי הגומלין בין תחומי החקירה השונים בקרב קבוצות החברתיות

השונות.

שיטה

משתתפים

החלק הכמותי של המחקר כלל 529 צעירים בטווח הגילאים של 19-30 ($M=24.7$; $SD=2.97$), כאשר 152 מהמשתתפים (28.7%) הינם גברים ו-367 (69.4%) הן נשים.

דת: 315 (59.5%) מהמשתתפים הינם יהודים (גיל ממוצע הוא 25.80), 214 מהם ערבים (157 מוסלמים ו-57 נוצרים) (גיל ממוצע הוא 23.25).

דתיות: 259 (49%) מהצעירים הגדירו את עצמם כחילוניים, 84 (15.9%) כמסורתיים ו-174 (32.8%) כדתיים.

מיצב כלכלי: נקבע תוך התייחסות להשכלת האם ולהכנסתם המשותפת של הוריהם. בהתייחס לאפיון זה, ניתן לומר כי כמחצית מהאימהות הינן בעלות השכלה אקדמאית (44.4%) ולכמחציתן (53.1%) השכלה תיכונית, על תיכונית או מקצועית. בהתייחס להכנסת ההורים, לכרבע מהם (25.7%) הכנסה: נמוכה מהממוצע, לכשליש (31.8%) הכנסה ממוצעת ולמעל שליש מההורים הכנסה גבוהה מהממוצע (38.8%).

מצב משפחתי: מרבית המשתתפים (344-65%) הינם רווקים והשאר נשואים או נמצאים בקשר זוגי משמעותי (84-15.9%, 92-17.7%, בהתאמה).

השכלה: מרבית צעירי המדגם מעידים על עצמם כי הם לומדים (383-72.4%). 233 (44%) מתוכם לתואר ראשון והשאר בקורסים מקצועיים או לימודי תעודה (64-12.1%).

תעסוקה והכנסה: מעל 70% מהצעירים מדווחים כי הם עובדים כאשר קרוב למחציתם (44.4%) עובדים מעל 100 שעות בחודש. שני שליש מהם (67.7%) מתייחסים לעבודתם כעבודה זמנית. עם זאת, קרוב למחצית מהצעירים (43.6%) מעידים על כוון מקצועי ברור לעומת כחמישית מהם (19.1%) אשר מעידים כי לא ברור להם מהו הכוון המקצועי שיבחרו.

מגורים ותמיכה משפחתית: קרוב למחצית מצעירי המחקר (44%) דווחו כי הם גרים עם הוריהם ואילו מעל שליש מהצעירים

(38.3 %) גרים בדירה שכורה. כמחציתם (49.9%) מעידים כי אינם מקבלים כלל או מקבלים תמיכה כלכלית מועטה מהוריהם, לעומת כשליש מהצעירים (32.7%) אשר מקבלים מהוריהם תמיכה כלכלית רבה.

התנדבות ופנאי: מעל מחצית מהצעירים (56.1%) דווחו כי הם עוסקים בפעילויות פנאי שונות, אולם רק כחמישית (19.5%) מהצעירים מדווחים כי הם עוסקים בפעילות התנדבותית בקהילה.

מאפייני רקע בחלוקה תרבותית

מאפיינים דמוגרפיים

מבחני חי בריבוע הצביעו על הבדלים מובהקים בין הצעירים היהודים לערבים אשר השתתפו במחקר במספר משתני רקע:

מצב משפחתי: 57% מהצעירים היהודים רווקים, 17.2% נשואים ו-25.8% נמצאים בקשר זוגי משמעותי, ואילו בקרב הערבים 79.7% רווקים, 14.5% נשואים ו-5.3% נמצאים בקשר זוגי משמעותי $\chi^2(521)=41.46; df=3; p<.00; \mu=.28$.

השכלה: בקרב היהודים 36.4% בעלי השכלה תיכונית בלבד, 14.14% בעלי השכלה על תיכונית, 39.9% בעלי תואר ראשון ו-9.3% בעלי תואר שני או שלישי, ואילו בקרב הצעירים הערבים 15.8% בעלי השכלה תיכונית בלבד, 32.5% בעלי השכלה על תיכונית, 42.9% בעלי תואר ראשון, ו-8.9% בעלי תואר שני $\chi^2(516)=37.67; df=3; p<.00; \mu=.27$.

תעסוקה: 78.4% מהצעירים היהודים עובדים לעומת 61.8% מהצעירים הערבים $\chi^2(522)=16.97; df=1; p<.00; \mu=.18$.

כוון מקצועי: ל-19.2% מהצעירים היהודים לא ברור מהו הכיוון המקצועי שלהם לעומת 11.5% מהצעירים הערבים ואילו 33% מהצעירים הערבים ברור מהו הכיוון המקצועי שלהם לעומת 23.1% מהצעירים היהודים $\chi^2(499)=25.26; df=4; p<.00; \mu=.22$.

הכנסת הורים: 35.5% מהצעירים היהודים מדווחים כי הכנסת הוריהם היא מעל הממוצע לעומת 21.2% ואילו 4.7% מהצעירים היהודים מדווחים כי הכנסת הוריהם היא הרבה מתחת לממוצע לעומת 18.7% מהצעירים הערבים $\chi^2(502)=43.29; df=4; p<.00; \mu=.29$.

עיסוק בפנאי: בעוד 70.2% מהצעירים היהודים מדווחים על עיסוק בפעילות פנאי רק 39.4%

מהצעירים הערבים מדווחים על עיסוק בפנאי $\mu=0.30$; $\chi^2(512)=47.76$; $df=1$; $p<.00$;

משתתפי המחקר האיכותני

משתתפי המחקר האיכותני היו 36 צעירים, 20 צעירים יהודים מתוכם ששה גברים, ו- 16 צעירים ערבים, מתוכם ארבעה גברים. מקרב הגברים היהודים, שלושה היו סטודנטים או בעלי תואר אקדמי, עובדים רווקים, ממיצב בינוני-גבוה כאשר אחד מהם נמצא בקשר זוגי משמעותי. שלושת האחרים הינם צעירים ממיצב סוציאקונומי נמוך, בעלי השכלה תיכונית או מקצועית, רווקים, עובדים לפרנסתם, כאשר שניים מהם נמצאים בקשר זוגי משמעותי. מקרב הנשים הצעירות, כשני שליש סטודנטיות או בעלות תואר אקדמאי, רווקות, חילוניות אשר עובדות לפרנסתן. כמחצית מהן נמצאות בקשר זוגי משמעותי. מקרב הגברים הערבים האחד סטודנט, ממיצב נמוך, נמצא בקשר זוגי ומגדיר עצמו כדתי מאוד, בעוד שלושת הצעירים האחרים ממיצב בינוני ובינוני גבוה, רווקים, ועובדים. בקרב הצעירות הערביות כולן ממיצב בינוני-גבוה, סטודנטיות או בעלות תואר ראשון, רווקות, כאשר 3 מגדירות את רמת דתיותן כגבוהה לעומת צעירה אחת המגדירה את רמת דתיותה כנמוכה..

כלים

כלי המחקר הכמותי

כלי המחקר המרכזי, אשר בודק את אופייה ועצמתה של חקירת הזהות פותח לצורך מחקר זה, תוך התאמה לאוכלוסייה מגוונת תרבותית וחברתית (נספח 1).

תהליך בניית הכלי

א. ניתוח תוכן של 36 הראיונות, התבצע בשיטת ההסכמה הקבוצתית (ראה הרחבה Rich & Cinamon, 2007). אינטגרציה בין המידע אשר עלה מן הראיונות לבין הידע התיאורטי בתחום חקירת הזהות הובילה לפיתוח כלי בן 44 פריטים המייצגים תשעה תחומי חקירה (עבודה, לימודים, זוגיות, פנאי, כלכלה, דת, פוליטיקה וחברה, משפחת המוצא ושילוב בין התפקידים).

ב. תיקוף תוכן של הכלי נערך באמצעות משוב שהתקבל מארבעת חברי צוות המחקר (אשר ערכו את הראיונות) בעקבות מילוי השאלון וכן על ידי שלושה צעירים המייצגים את הקבוצות החברתיות השונות (שאינם מעורבים במחקר) אשר מלאו את השאלון בנוכחות רכזת המחקר, רואיינו על ידה והעירו את הערותיהם.

ג. תיקוף מבנה של הכלי נערך באמצעות שני מחקרי חלוץ בהם השתתפו כ- 120 סטודנטים כל אחד. ניתוחי גורמים הצביעו על התאמה טובה של הנתונים למבנה התיאורטי של כלי המחקר יחד עם הצורך לוותר על פריטים ולשנות אחרים. הכלי שהתקבל בתום שני המחקרים הינו בן 33 פריטים המודדים את אופייה ועצמתה של חקירת הזהות בתשעת התחומים (ראה סעיף א').

ד. לקראת הפצת הכלי לאוכלוסיית המחקר, תורגם הכלי לערבית ולאחר מכן תורגם חזרה לעברית תוך עריכת התאמות תרבותיות. את התרגומים ערכו שתי סטודנטיות לתאר שני ושלישי אשר ערבית היא שפת האם שלהן.

ניתוחים סטטיסטיים

א. ניתוח פריטים ומהימנות

ניתוח פריטים כלל את תיאור הנתונים באמצעות מדדי פיזור ומרכז, בדיקת ההתפלגויות והטייתן מהתפלגות נורמאלית, כושר הבחנה ומהימנות הסולם הכללי (נספח 2). בהתייחס למדדי הפיזור ניתן לראות כי קיימת שונות בנתוני המדגם ($1 < S.D$) וכי אין עדות לסטייה מנורמאליות באף אחד מפרטי השאלון ($Kurtosis < 2$, $Skewness < 2$). מהימנות הסולם הכללי $\alpha = .904$. מקדמי ההבחנה במדגם זה גבוהים מ-3. למעט שלושה פריטים (1,9,19) הנמוכים ממנו. כל הפריטים, למעט שניים (9,19), תורמים למהימנות הסולם או אינם פוגעים בו.

לסכום, המדגם מספק נתונים טובים בהתייחס למדדי הפיזור, ההתפלגות, כושר ההבחנה ומהימנות הסולם. קיימים שני פריטים בעלי כושר הבחנה לא מספק אשר גם פוגעים במהימנות הסולם, פריטים אלה הראו תפקוד טוב בהיבטים אחרים (שונות משותפת עם כל הגורמים - Communalities, כושר הבחנה ותרומה למהימנות הגורם אליו שייכים) ולכן הוחלט לכלול אותם בשאלון.

ב. ניתוח גורמים

ניתוח גורמים מגשש בשיטת Common factor analysis, על פי שיטת חילוץ Principal components ורוטציה מסוג Varimax על פי ערכי $Eigenvalues > 1$ נערך על מנת לבחון את מספר הגורמים האופטימאלי- אשר יסביר אחוז גבוה מהשונות בנתונים וכן יתאים למבנה הגרמי התיאורטי. בניתוח התגלו תשעה גורמים, כאשר על הגורם התשיעי לא נטען אף פריט. הפחתה של מספר הגורמים ל-8 באמצעות אילוך, יצר מבנה אשר מסביר 64.7% מהשונות הכוללת בנתונים, כאשר על כל גורם

נטענים לפחות 3 פריטים. ניתוחי גורמים אשר נערכו בנפרד לכל אחת מקבוצות הצעירים (ערבים ויהודים) חשפו מבנה גורמי דומה המסביר (64.1%, 66.8% בהתאמה).

ניתוח מושגי תיאורטי - הגורם הראשון שהתקבל מורכב מאיחוד של שני תחומי חקירה – עבודה ושילוב בין התפקידים ומעיד על מרכזיותו של התפקיד התעסוקתי בחיי הצעירים הנדרשים לשלב בין תפקידי חייהם. עם זאת, בשל התמיכה התיאורטית בהבחנה בין התחומים הוחלט להתייחס אליהם כגורמים נפרדים ובכך לשמור על מבנה בעל 9 גורמים. גורם שני שהתקבל מורכב ברובו (5 פריטים) מתחום הלימודים כאשר פריט נוסף שנטען עליו משתייך לתחום העבודה. בשל ההבחנה התיאורטית והמעשית בין תחומי העבודה והלימודים בחיי הצעירים הושמט פריט זה. ניתוח גורמים לאחר השמטת הפריט שמר על המבנה הגרמי בהסבירו 65% מהשונות בנתונים. (ראה לוח 1) מהימנות הסולם הכללי הינה $\alpha = .901$. השונות המשותפת בין כל פריט לבין כל הגורמים (Communalities) גבוהה מ .35.

לוח 1 :

טעינות פריטי שאלון החקירה על הגורמים, מקדמי הבחנה ומהימנויות

8	7	6	5	4	3	2	1	גורם	פריט
פוליטיקה	משפחת המוצא	דת	זוגיות	לימודים	כלכלה	פנאי	שילוב עבודה		
-0.27	.110	.094	.121	.135	.167	.146	.833		27. חושבת/ת כיצד ארצה לשלב בין תפקידי חיי השונים
-0.31	.094	.144	.095	.054	.102	.130	.823		20. חושבת/ת על הדרך לחלק את זמני בין תפקידי חיי השונים
.010	.088	.024	.006	.178	.205	.205	.734		17. מבררת/ת כיצד לשלב בין תפקידים שונים בחיי
.216	.202	.076	.472	.062	.087	.007	.514		30. שואלת/ת את עצמי מה אני מצפה מיחסים זוגיים
.250	.082	.094	.071	.330	.180	.066	.471		31. חושבת/ת מה ניתן ללמוד מהתנסויות מקצועיות שלי ושל חברי
.067	.172	-.046	-.052	.295	.363	.090	.426		6. חושבת/ת על משמעות העבודה עבורי (למשל עניין, פרנסה, תחושת ערך...)
.098	.154	-.046	.064	.217	.410	.068	.423		33. חושבת/ת כיצד ארצה להתפתח בתחום המקצועי
.108	.138	.051	.046	.144	.106	.801	.139		16. חושבת/ת על פעילויות הפנאי בחיי
.139	.138	.034	-.023	.150	.039	.782	.123		2. מחפשת/ת מידע לגבי פעילויות פנאי שיתאימו לי
.166	.087	.009	.073	.102	.241	.774	.035		13. מתלבטת/ת בין פעילויות שונות בתחום הפנאי אשר אולי יתאימו לי
.201	.023	.166	-.062	.129	.072	.769	.198		23. בוחנת/ת פעילויות פנאי שונות כדי לבחור את הפעילות המתאימה לי
.039	.123	-.004	.035	.012	.825	.143	.196		14. חושבת/ת כיצד יראו חיי בתחום הכלכלי
.028	.072	.055	.118	.100	.809	.066	.170		25. חושבת/ת על מצבי הכלכלי
.156	.128	.025	.038	.079	.746	.101	.186		12. חושבת/ת כיצד להשיג עצמאות כלכלית
-0.38	.004	.100	.481	.242	.485	.154	-.019		7. מתייעצת/ת עם אחרים לגבי מצבי הכלכלי
-0.008	.011	.225	-.049	.253	.326	.266	.307		21. מדברת/ת עם אנשים שעובדים במקצועות שמעניינים אותי

.109	-.015	.141	.003	.741	.057	.207	.162	18. ברוח/ת תחומי לימוד שונים כדי לבחור את התחום המתאים לי
.033	-.075	.156	.221	.734	.176	.176	.072	26. מתייעץ/ת עם אחרים לגבי תחומי לימודים שיתאימו לי
.115	.264	-.004	.006	.726	.056	.035	.173	10. חושבת/ת על הציפיות שלי מהלימודים שאבחר
.176	.240	-.005	-.075	.705	.106	.140	.153	3. מבררת/ת מהו הכוון שלי בתחום הלימוד
.017	.001	-.092	.862	.015	.006	.009	-.012	9. משתף/ת אחרים בנושאים הקשורים בחיי הזוגיים.
.100	.046	-.047	.853	.058	.089	.039	.109	15. משוחח/ת עם אחרים על הציפיות שלי מיחסים זוגיים.
.111	.156	.014	.516	-.108	.068	-.158	.385	1. חושבת/ת על הזוגיות שיש לי או שתהיה לי
-.078	.070	.832	-.063	.108	-.011	.102	.041	19. משתתף/ת בפעילויות בעלות אופי דתי
.227	.159	.821	-.101	.065	.114	.069	.109	22. מבררת/ת את היחס שלי לנושאי דת ומסורת
.299	.095	.796	.076	.053	.000	.037	.113	32. משוחח/ת עם אחרים על היחס שלי לנושאי דת ומסורת
.048	.816	.132	.096	.131	.078	.095	.226	28. חושבת/ת על הקשרים שלי עם בני משפחתי
.058	.702	.065	.232	.073	.171	.077	.234	8. חושבת/ת על היחסים שאני רוצה לקיים עם בני משפחתי
-.067	.677	.118	-.083	.122	.131	.177	.018	11. נפגשת עם בני משפחתי
.821	.032	.000	.033	.157	.133	.158	.003	4. מתלבטת/ת בין דעות פוליטיות ו/או חברתיות שונות
.797	.056	.212	.053	.098	.078	.256	.104	24. מבררת/ת מהן העמדות הפוליטיות ו/או החברתיות שלי
.476	-.068	.207	.161	.127	.000	.173	.025	29. משתתף/ת בפעילויות פוליטיות שונות
.373	.410	.621	.473	.584	.38	.67	.69	מקדם הבחנה Item Total Correlation
.655	.692	.730	.652	.638	.69	.72	.80	–מינימום
							.52	מקסימום
700.	.721	.821	.748	.802	.775	.851	.868	Alpha
							.695	

שאלון רקע: כלל מידע דמוגרפי אודות המשתתפים כמו: גיל, מגדר, דת, רמת דתיות, מצב משפחתי, מצב תעסוקתי, מצב לימודי, מצב כלכלי, מקום מגורים, מצב כלכלי של ההורים, השכלה ותעסוקת הורים, מספר אחים וגילאיהם (נספח 3).

כלי מחקר איכותני

ראיון חצי מובנה אשר נבנה לצורך המחקר הנוכחי על בסיס מטרות המחקר ושני ראיונות חלוף וכלל את שאלות העוגן הבאות: ספרי לי מהם הנושאים המעסיקים אותך בימים אלה. כיצד עיסוק זה בא לידי ביטוי? מהם הרגשות המלווים את העיסוק בתחום? מהם האנשים ומהם האירועים הקשורים לכל עיסוק? (ראה פרוטוקול הראיון בנספח 4)

הליך

השלב הראשון של המחקר כלל ראיונות עם צעירים ישראלים, יהודים וערבים, דתיים וחילונים ממרכז הארץ, מצפונה ומדרומה. המרואיינים, שישה צעירים, יהודים וערבים, הלומדים לתארים מתקדמים (שני ושלישי) בתחומי הייעוץ, הוכשרו למטלה על ידי עורכי המחקר בשלוש סדנאות מרוכזות וכן במשוב אישי על ניתוח ראיונות החלוף שבצעו בטרם החילו את ראיונות המחקר. לאחר סיום של 20 ראיונות צוות המחקר חיבר את שאלון החקירה על בסיס הראיונות והספרות המקצועית (ראה פירוט בפרק הכלים). לאחר תקוף הכלי במחקרי החלוף הועלו שאלוני המחקר לאתר מיוחד אשר ההפניה אליו נעשתה באמצעות רשתות חברתיות ואתרי קורסים באוניברסיטאות. כמו כן גויסו משתתפים אשר מלאו את השאלונים באופן ידני ולא וירטואלי. המשתתפים נדגמו בדגימת נוחות באוניברסיטאות ובמכללות על ידי צוות אשר כלל צעירים הנמנים עם הקבוצות החברתית אותן ביקשנו לדגום. בכדי להגיע לצעירים ממיצב סוציאקונומי נמוך פנינו למרכזי צעירים ברחבי הארץ אשר פעלו באמצעות הרכזים לאיסוף נתונים כמו גם לצעירים הנמנים עם קבוצה זו. ההשתתפות הייתה וולונטרית וללא תשלום. כשני שלישי מהשאלונים מולאו באמצעות שאלון וירטואלי בעוד כשליש באמצעות שאלון נייר ועיפרון. ראיונות נוספים עם עוד 16 צעירים המשיכו להתקיים גם בשלב איסוף הנתונים הכמותי.

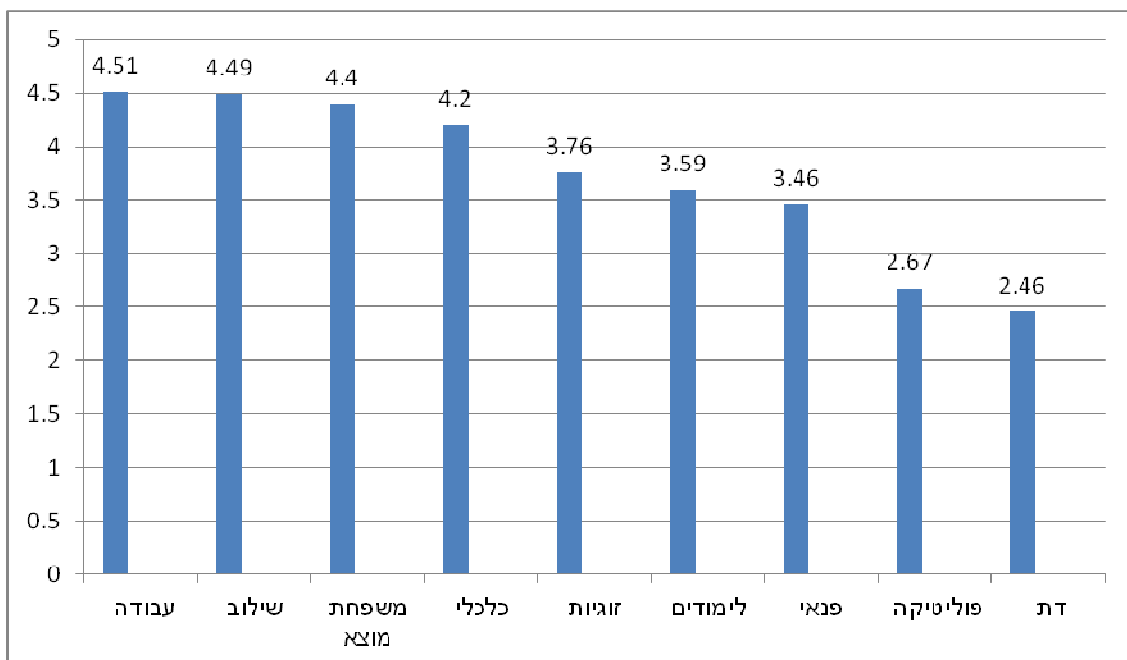
תוצאות

מטרת המחקר העיקרית היתה מיפוי תחומי החקירה של צעירים ישראלים תוך בחינת מידת העיסוק בתחומים המזוהים. כאמור, שילוב מתודות החקירה אפשר את זיהויים של שמונה תחומי חקירה המעסיקים צעירים ישראלים: עבודה ושילוב בין תפקידים, לימודים, זוגיות, פנאי, כלכלה, דת, פוליטיקה וחברה ומשפחת המוצא. אמנם חקירת השילוב בין התפקידים ועבודה מהווים גורם אחד בניתוח הגורמים, אך לנוכח מרכזיות סוגיית השילוב בין התפקידים בראיונות ולאור המקום שיש לסוגיית השילוב בין תפקידים בהתפתחות קריירה כל תחום (עבודה ושילוב בין תפקידים) יוצג בנפרד.

תרשים מספר 1 מציג את ממוצע תחומי החקירה בקרב משתתפי המחקר:

תרשים מס 1:

ממוצע תחומי החקירה בקרב כלל משתתפי המחקר

מתרשים 1 עולה כי התחומים המעסיקים ביותר צעירים ישראלים הם תחום העבודה, השילוב בין תפקידים, יחסים עם משפחת המוצא והתחום הכלכלי. תחומי הפוליטיקה והדת נמצאים בתחתית סולם החקירה של צעירים ישראלים.

לבחינת קשרים אפשריים בין תחומי החקירה נערכו מתאמי פירסון בין ממוצעי תשעת תתי תחומי החקירה. מבחנים אלה הצביעו על קשרים מובהקים בינוניים בין חקירת תחום השילוב בין התפקידים לבין חקירת העבודה ($r=.56$; $p<.01$), חקירת התחום הכלכלי ($r=.40$; $p<.01$), וקשר עם משפחת המוצא ($r=.38$; $p<.01$). חקירת התחום התעסוקתי, חקירת העבודה, נמצאה קשורה עם חקירת התחום הכלכלי ($r=.52$; $p<.01$) הלימודים ($r=.49$; $p<.01$) והפנאי ($r=.40$; $p<.01$). מתאמים בין תחומי החקירה השונים מוצגים בטבלה מספר 2.

טבלה מס 2

מתאמים בין תחומי החקירה השונים :

9	.8	.7	.6	.5	.4	.3	.2	.1	
									1. שילוב
								.56*	2. עבודה
							.49*	.34*	3. לימודים
						.26*	.23*	.21*	4. דת
					.34*	.36*	.29*	.18*	5. פוליטיקה
				.16*	.06	.16*	.25*	.32*	6. זוגיות
			.24*	.17*	.27*	.30*	.39*	.38*	7. משפחה
		.30*	.29*	.25*	.14	.34*	.52*	.40*	8. כלכלי
	.33*	.30*	.12	.41*	.25*	.41*	.40*	.32*	9. פנאי

$P<.01^*$

לבחינת שאלות המחקר בדבר תרומתם של משתנים תרבותיים וסביבתיים לתהליך החקירה נערכו מתאמים ומבחיני שונות תוך פיקוח על משתנה הגיל (בשל הפער הגילאי המובהק בין הצעירים היהודים לצעירים הערבים אשר השתתפו במחקר).

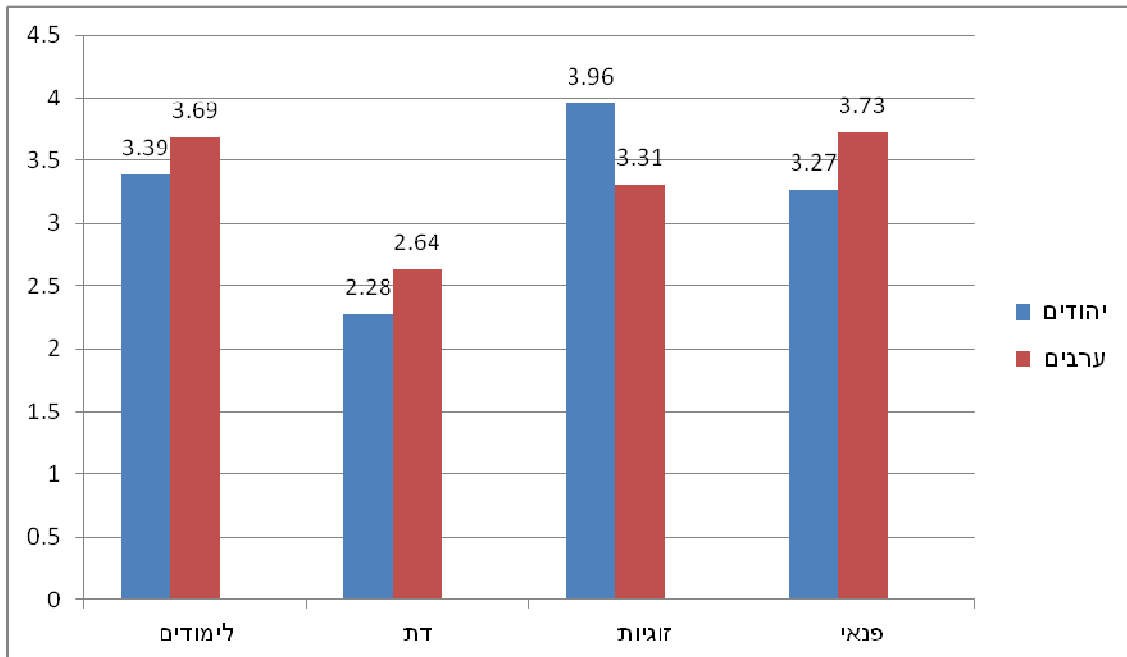
נמצאו הבדלים בין צעירים יהודים לערבים בעוצמת הקשרים שבין תחומי החקירה השונים. בעוד שבקרב צעירים יהודים חקירת הזוגיות נמצאה קשורה באופן בינוני ומובהק עם חקירת השילוב בין תפקידים ($r=.35$; $p<.01$), העבודה ($r=.40$; $p<.01$) והלימודים ($r=.37$; $p<.01$) הרי שבקרב הצעירים הערבים הקשרים שבין חקירת הזוגיות לבין לימודים ($r=.14$; $p<.01$) ועבודה ($r=.19$; $p<.01$) נמוכים.

הבדלים בקשרים נמצאו גם בהקשר של חקירה דתית ופוליטית. בעוד שבקרב צעירים ערבים הקשרים שבין חקירה דתית לחקירה פוליטית הינם מובהקים ובינוניים ($r=.43$; $p<.01$) הרי שהקשרים בין תחומים אלה בקרב צעירים יהודים נמוכים ($r=.27$; $p<.01$).

נערך ניתוח מנקובה לבדיקת מובהקות ההבדלים בין ממוצעי תחומי החקירה בין המינים ובין צעירים יהודים וערבים תוך פיקוח על גיל המשתתפים. המודל לבחינת הבדלים בין צעירים יהודים לצעירים ערבים בחקירת תשעת התחומים נמצא מובהק $F(9, 467)=7.42$; $p<.00$; $\mu=.12$. הבדלים מובהקים בין שתי קבוצות הצעירים נמצאו בתחומים הבאים: לימודים ($F(1, 467)=5.32$; $p<.05$; $\mu=.05$), דת ($F(1, 467)=5.85$; $p<.01$; $\mu=.01$), זוגיות ($F(1, 467)=27.54$; $p<.01$; $\mu=.05$). ופנאי ($F(1, 467)=12.26$; $p<.01$; $\mu=.02$). הבדלים אלה מרוכזים בתרשים מספר 2.

תרשים מספר 2:

ממוצעי חקירת לימודים, דת, זוגיות ופנאי בקרב צעירים יהודים וערבים

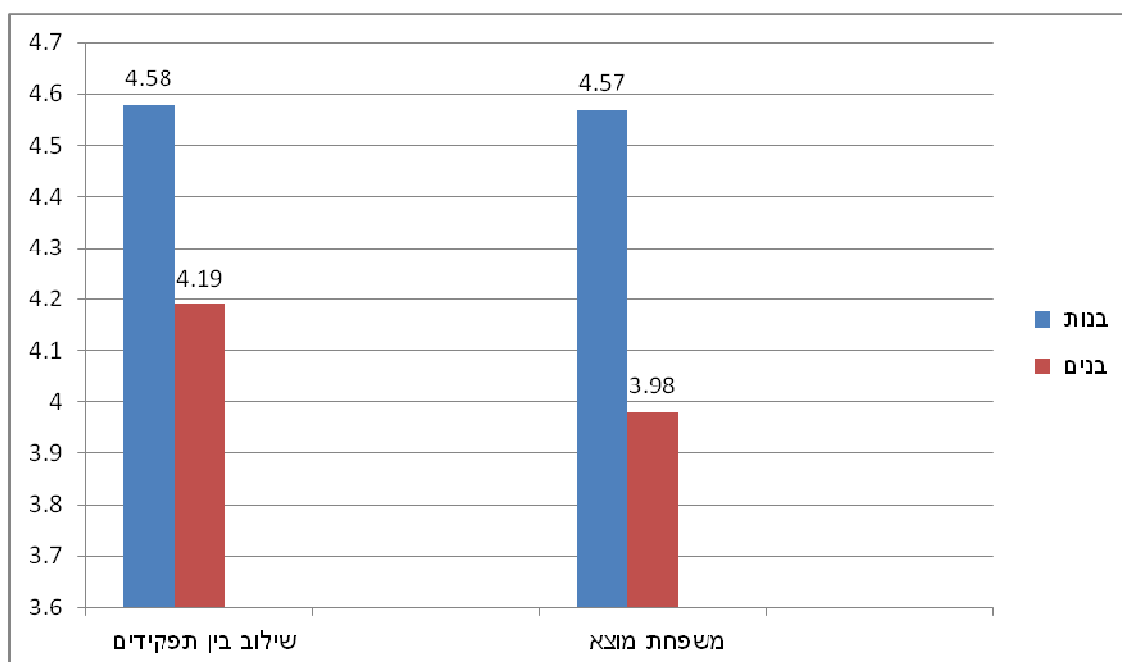

צעירים ישראלים ערבים חוקרים יותר מחבריהם היהודים את התחום הלימודי, את התחום הדתי ואת תחום הפנאי. צעירים יהודים חוקרים את תחום הזוגיות יותר מאשר חבריהם הערבים.

המודל לבחינת הבדלים מגדריים בחקירת תשעת התחומים יצא מובהק גם הוא כאשר $F(9,467)=4.39$; $p<.00$; $\mu=.08$ בין תפקידים $F(1, 467)=8.65$; $p<.01$; $\mu=.02$ ומשפחת המוצא $F(1, 467)=24.46$; $p<.01$; $\mu=.05$.
הבדלים אלה מוצגים בתרשים מספר 3.

תרשים 3 :

הבדלים מגדריים בחקירת השילוב בין תפקידים ובחקירת משפחת המוצא

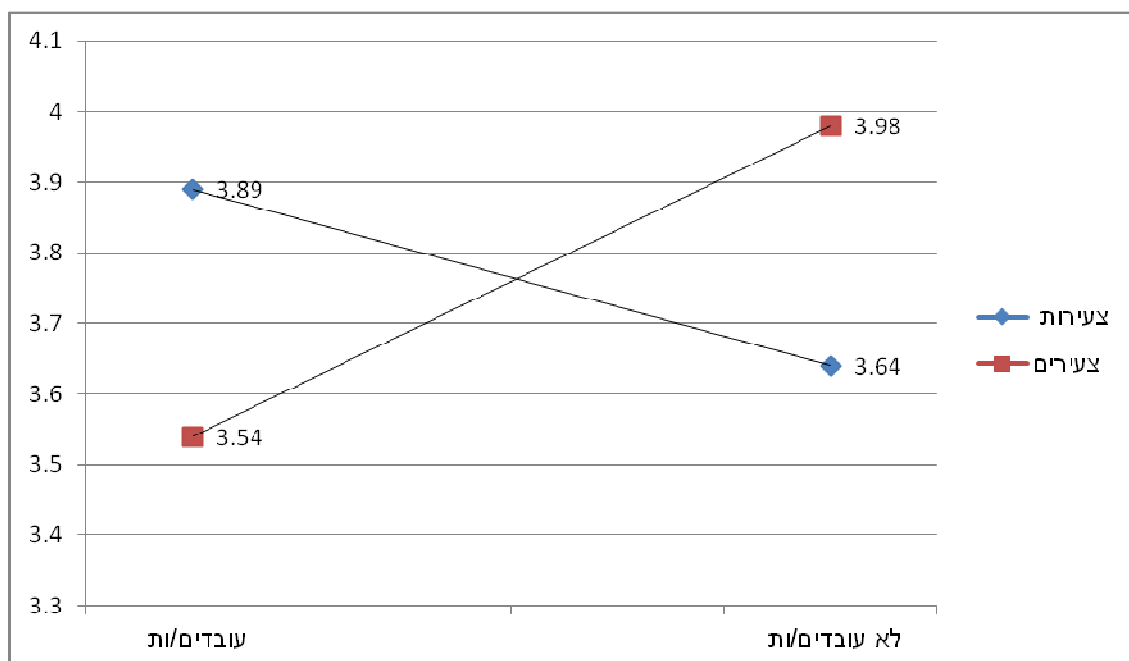

צעירות עסוקות יותר מצעירים בסוגיית האופן בו ישלבו בין כל תפקידי החיים כמו גם בשאלת הקשרים שישמרו ויטפחו עם משפחת המוצא שלהן.

ניתוח מנקובה נערך גם לבחינת הבדלים בדפוסי חקירה בין המינים בזיקה לתעסוקה (עובדים מול לא עובדים) בפקוח על גיל. המודל הבוחן הבדלים בחקירה בזיקה לתעסוקה יצא מובהק $(F(9, 465)=2.33; p<.05; \mu=.05)$. הבדלים מובהקים נמצאו בשני תחומי חקירה- חקירת תחום העבודה: $(F(1,465)=4.15; p<.05; \mu=.09)$ וחקירה דתית $(F(1,465)=7.49; p<.00; \mu=.01)$. כן נמצאה אינטראקציה מובהקת בין התנסות תעסוקתית ומגדר בחקירת הזוגיות $(F(1,465)=1.92; p<.05; \mu=.09)$. צעירים עובדים חוקרים את תחום העבודה יותר מחברייהם שאינם עובדים $(M=4.53; p<.05; \mu=.09)$.

SD=.54 ו- M=4.20; SD=.10 בהתאמה). לעומת זאת, צעירים שאינם עובדים חוקרים את התחום הדתי יותר מחברייהם שאינם עובדים (M=2.75; SD=.15 ו- M=2.29; SD=.07 בהתאמה). האינטראקציה המובהקת מצביעה על תרומה שונה של תעסוקה לחקירה זוגית בקרב בניס ובנות. בעוד שצעירים עובדים חוקרים את הזוגיות פחות מחברייהם שאינם עובדים (M=3.52; SD=.10 ו- M=3.98; SD=.22 בהתאמה), צעירות עובדות חוקרות את הזוגיות יותר מחברותיהן שאינן עובדות (M=3.89; SD=.07 ו- M=3.64; SD=.10 בהתאמה). תרשים 4 מציג הבדלים מגדריים בחקירת הזוגיות בזיקה לתעסוקה.

תרשים 4 : הבדלים מגדריים בחקירת זוגיות בזיקה לתעסוקה

ניתוח מנקובה הצביע גם על תרומתה של ההשכלה להסברת השונות בדפוסי חקירה בקרב צעירים ($F(27, 461)=1.72$; $p<.01$ $\mu=.03$). הבדלים מובהקים נמצאו בחקירה של שלושה תחומים: שילוב בין תפקידים ($F(3, 465)=3.96$; $p<.01$ $\mu=.02$), עבודה ($F(3, 465)=5.13$; $p<.01$ $\mu=.03$)

וזוגיות ($F(3, 465)=4.95; p<.01 \mu=.03$). ככל שעולו רמות ההשכלה כך החקירה של תחומים אלה

רבה יותר כפי שמוצג בטבלה מספר 3 :

טבלה 3 :

רמות חקירה של שילוב בין תפקידים, עבודה וזוגיות בקרב קבוצות ההשכלה השונות

תואר שני ושלישי ממוצע (ס.ת)	תואר ראשון ממוצע (ס.ת)	על תיכונית ממוצע (ס.ת)	השכלה תיכונית ממוצע (ס.ת)	
5.05 (.19)	4.46 (.08)	4.43 (.09)	4.25 (.12)	שילוב
5.03 (.15)	4.55 (.06)	4.44 (.09)	4.33 (.09)	עבודה
4.10 (.16)	3.76 (.07)	3.46 (.11)	3.45 (.11)	זוגיות

מידת הבהירות של הכיוון המקצועי נמצאה גם היא קשורה עם דפוסי החקירה
($F(36, 444)=1.77; P<.00; \mu=.03$). הבדלים מובהקים נמצאו בחקירה של שילוב בין תפקידים
 $F(4, 442)=3.73; p<.01 \mu=.03$ ובחקירת העבודה $F(4, 442)=3.00; p<.05 \mu=.02$. הבדלים אלה

מתוארים בטבלה מס 4.

טבלה 4 :

רמות חקירה של שילוב בין תפקידים ושל עבודה בקרב קבוצות הנבדלות בבהירות הכיוון המקצועי

כיוון מקצועי	לא ברור כלל ממוצע (ס.ת)	לא ברור ממוצע (ס.ת)	די ברור ממוצע (ס.ת)	ברור ממוצע (ס.ת)	ברור מאוד ממוצע (ס.ת)
שילוב	4.27 (.33)	3.94 (.16)	4.44 (.10)	4.58 (.10)	4.69 (.13)
עבודה	4.05 (.25)	4.30 (.12)	4.48 (.07)	4.61 (.08)	4.73 (.10)

מעיון בטבלה מס 4 ניתן לראות כי ככל שהכיוון המקצועי של הפרט ברור יותר כך הוא חוקר יותר את
תחום השילוב בין התפקידים וכן את תחום העבודה.

תרומה דומה מתקבלת בבדיקת תרומת המצב המשפחתי לתחומי החקירה תוך פיקוח על גיל
 (F(27, 467)=2.50; P<.00; μ =.05). הבדלים מובהקים התקבלו בחקירת תחומי השילוב בין
 התפקידים, הדת, הזוגיות ומשפחת המוצא והם מרוכזים מטבלה מס 5.
 טבלה 5 :

ממוצעים, ס.ת ותוצאות F בחקירת השילוב, הדת, הזוגיות והמשפחה בזיקה למצב משפחתי

P	F(3,467)	קשר משמעותי	גרושה	נשואה	רווקה (ממוצע (ס.ת)	
.01	3.37	(.20) 4.68	(.19) 4.62	(.14) 4.74	(.07) 4.32	שילוב
.00	4.53	(.21) 2.29	(1.5) 2.78	(.15) 3.00	(.07) 2.39	דת
.05	2.54	(.18) 3.91	(1.01) 2.72	(.13) 3.39	(.06) 3.73	זוגיות
.05	3.57	(.18) 4.55	(.15) 4.23	(.13) 4.74	(.06) 4.32	משפחת מוצא

נתוני טבלה מס 5 מצביעים על כך שצעירים הנמצאים בקשר משמעותי חוקרים יותר באופן מובהק
 מחבריהם שהרווקים את הזוגיות, הקשר עם משפחת המוצא, השילוב בין התפקידים וכן סוגיות
 דתיות.

כמו כן נמצא כי תמיכה כלכלית של הורים קשורה עם רמות חקירה של משפחת המוצא
 ($F(9, 458)=3.40$; $p<.01$ μ =.06). צעירים הזוכים לקבל מהוריהם תמיכה רבה מאוד חוקרים את
 הקשרים עם משפחת המוצא יותר מצעירים אשר אינם מקבלים כלל תמיכה ($M=4.79$; $SD=.28$)-
 ($M=3.98$; $SD=.10$ בהתאמה), כאשר רמות החקירה עולות בהלימה עם עלייה במידת התמיכה.

סיכום ממצאי ניתוח שאלון החקירה מצביע על מספר היבטים חשובים. האחד קשור עם
 תחומי החקירה. המחקר הנוכחי מצביע על שני תחומים, לפחות, שאינם שכיחים בספרות העוסקת
 בתהליכי חקירה של מבוגרים צעירים: תחום של שילוב בין תפקידי חיים ותחום הפנאי. נושאים אלה,
 בעיקר השילוב שבין התפקידים, מקבלים בולטות גבוהה גם בראיונות העומק שהתקיימו עם
 הצעירים. היבט חשוב נוסף הוא הקשרים שנמצאו בין תחומים מסוימים, כך שחקירה של תחום אחד
 "קשורה" ומעוררת חקירה של תחום אחר. בהקשר זה ראוי לציין את הקשר שקיים בין חקירת

תחומי העבודה, התחום הכלכלי, הלימודי והפנאי. הביט חשוב נוסף הוא ההבדלים התרבותיים והמגדריים, וכן תרומתם של התנסויות לחקירה. נמצא, כי עיסוק בתחום מסוים מגביר את עוצמת החקירה של אותו תחום (צעירים עובדים חוקרים יותר עבודה מאלה שאינם עובדים, צעירים בזוגיות חוקרים יותר זוגיות וקשר עם משפחה חבריהם הרווקים, וצעירים בעלי כיוון מקצועי ברור חוקרים יותר עבודה ושילוב בין תפקידם).

ניתוח הראיונות מבהיר ממצאים כמותיים אלה, ומאיר היבטים נוספים וחשובים מבחינה תיאורטית בכל הנוגע לדפוסי חקירה בבגרות הצעירה.

ניתוח הראיונות

ראיונות המחקר הוקלטו, ושוקלטו (אלה שהתקיימו בערבית שוקלטו לערבית ואחר כך תורגמו לעברית). הראיונות נותחו באמצעות ניתוח תוכן על ידי קבוצה של חוקרים מרקעים תרבותיים שונים (ראה הרחבה, Rich and Cinamon, 2007). ארבעה חברי צוות השתתפו בניתוח הראיונות: שני החוקרים הראשיים של המחקר הנוכחי, שניהם יהודים, כאשר הגבר הוא יהודי דתי ועוד שתי דוקטורנטיות בתחום התפתחות הקריירה המתמקדות בתהליכי חקירה, כאשר אחת מהן היא ערבייה. כל אחד מחברי הצוות קרא את כל הראיונות בשלמותם וזיהה תחומי תוכן העולים מתוך כל הראיונות. חברי הצוות נפגשו ודנו בתחומי התוכן שזיהו כל אחד מחברי הצוות עד שהגיעו להסכמה. לאחר ההסכמה בדבר תחומי התוכן ניתח כל אחד מחברי הצוות את הראיונות בהתאם לתחומים עליהם הוסכם ולכל תחום אותרו תתי תחומים מתאימים אשר גם עליהם נערך דיון עד להגעת הסכמה. השלב הבא כלל זיהוי ציטוטים המתאימים לתחומים ולתתי התחומים. בחלק זה של הדוח יוצגו התחומים המבהירים את השאלות והסוגיות אשר מהווים את מוקד המחקר הנוכחי.

התחומים המרכזיים עליהם דברו הצעירים אשר השתתפו בחלק האיכותני של המחקר כללו את העבודה, המשפחה (הנוכחית והעתידיה) ואת האופן בו ישלבו בין כל תפקידי החיים. תחומים אלה הופיעו בכל הראיונות ומהווים את מוקדי החקירה העיקריים בבגרות הצעירה. ממצאים אלה עומדים בהלימה עם הממצאים הכמותיים שדווחו בחלקו הראשון של הדוח. חשוב להדגיש כי כפי שנמצאו מתאמים בין תחומי חקירה אלה בחלק הכמותי של המחקר הנוכחי, גם בראיונות ההתייחסות לתחומי חיים אלה היא משולבת, והצעירים קושרים בין החלטותיהם המקצועיות למשפחתיות ועסוקים בהשפעות הדדיות בין החלטות השונות. חשוב לציין, כי חקירה

פוליטית הוזכרה בקיצור על ידי שלושה צעירים בלבד, ואילו התחום הדתי הופיע מעט אצל צעירים דתיים בלבד (יהודים וערבים).

ניתוח הראיונות הבהיר את משמעותה של חקירה כלכלית, לימודית-תעסוקתית ומשפחתית וניתן היה להבחין באופן הייחודי של חקירת תחומים אלה בקרב צעירים השייכים למיצבים כלכליים שונים. צעירים המגיעים ממשפחות השייכות למיצבים כלכליים נמוכים מדגישים את הצורך בהשגת בטחון כלכלי, כאשר תעודות רשמיות כמו תעודת סיום קורס של מקצוע מסוים או תואר ראשון נתפסים כיעד נחשק וראוי העשוי להבטיח הצלחה בחיים. שאלות כמו מה מעניין אותי ומה יספק אותי- פחות נשאלות ולפעמים אף נדחקות אל מול העדפת מסלולים בטוחים להשגת תואר או תעודה. תחום הלימודים והתחום המקצועי פחות חשובים ומשמעותיים, העדפות אישיות ונטיות לב כמעט ואינן רלוונטייות ולא מצויינות כמרכיב חשוב בהחלטותיהם. העיקר הינו השגת התעודה ולא משנה במה. פעמים רבות גם בחירת בן/בת הזוג נבחנת אל מול היבטים אלה של השגת בטחון כלכלי כיעד מנחה ובלעדי. בדרך כלל, החלום מסתכם בהשגת תעודה רשמית ועבודה לכל החיים. תופעה זו של "התעלמות מצרכים אישיים ונטיות הלב ועיצוב ההחלטות על בסיס מה שבטוח וקיים בולטת מאוד בקרב הראיונות שנערכו עם הצעירות הערביות. הציטוטים הבאים מדגימים טענה זו:

מורן בת 23: "אז זהו, מבחינתי, הצלחה זה שבגיל 26 אני אפנה את כל השולחן ואת עצמי – הנה מורן, את, הנה כביכול כל ה"קבלות" האלה במרכאות, כל התעודות האלה, ואני באמת מתייחסת לזה ככה, כי.. כי תמיד תמיד תמיד חיכיתי ליום הזה שאני אהיה סטודנטית"
"אמרתי לך, קודם כל ידע זה כוח. ו.. הערכה. אה.. כאשר שומעים שוואלה, בן אדם עם תואר ראשון, תואר שני, לא יודע מה... מוערך יותר, מקובל יותר בחברה, אה.. אינט.. אינטליגנציה יותר גבוהה. אה.. זהו". (נועם בן 23)

צעירים השייכים למיצבים כלכליים מבוססים, לעומת זאת, מדברים בהרחבה על הנושאי הלימוד המעניינים אותם, דבריהם כוללים התייחסות לעניין ונטייה אישית כאשר האופק התעסוקתי כולל מספר תארים ומספר התנסויות תעסוקתיות:

דן, בן 28: "ברור לי שאני רוצה להתנסות שנתיים במשרד אדריכלים מסוים ואחר כך לעשות תואר שני בארצות הברית. הדבר שהכי מעניין אותי זה לעסוק בשימור של מבנים צבורים ואני כל הזמן מברר וחושב לעצמי מה אני רוצה להשיג בתחום הזה, איך אני רוצה לבלוט ומה יקדם אותי למטרה זו".

בהתייחס לאופן החקירה העלה הניתוח, כי מרביתה של ההתנהגות האקספלורטיבית מתרחשת במוחם של הצעירים ולא באמצעות פעולות שהם נוקטים. במונחים של ברזיונסקי (Berzonsky, 1989) סגנונות החקירה הרווחים ביותר בקרב הצעירים (הערבים והיהודים) הינם הסגנון הנורמטיבי והנמנע. כמו כן, חיפוש המידע בקרב המשתתפים מכוון לבחירות שיערכו ופחות לשימורן והערכתן, כאשר רק מעטים מהם נעזרים במקורות מידע מקצועיים לצורך כך. בהתייחס לעיסוק בעתיד, בניגוד לתיאוריו של ארנט (Arnett, 2000) את הבגרות הצעירה, רוב המשתתפים הביעו דאגה וספק מעתידם (ראה Smith, 2011).

ניתוח הראיונות הצביע על העיסוק המרכזי של צעירים מהאופן בו יצליחו לשלב בין כל תפקידי חייהם. סוגיה זו מעסיקה נשים וגברים, יהודים וערבים, אם כי באופנים שונים. הצעירות עסוקות בשאלה כיצד יצליחו לעמוד בכל הדרישות של תפקידי החיים השונים מבלי לפגוע בילדים או בזוגיות. מספר צעירים יהודים, בעיקר ממיצבים כלכליים גבוהים שואלים עצמם היכן יישאר להם זמן לעצמם ולתחביבים שלהם. צעירה בת 24 ללא בן זוג מדמיינת את המחלוקות שיהיו לה עם בן זוגה העתידי (כרגע אינה נמצאת בקשר) בהיבט זה:

מיכל: "ברור לי שהכל יפול עלי ושאני זו שתצטרך לוותר על העבודה וההתקדמות בשביל לטפל בילדים, וזה מה זה מעצבן.. למה אנחנו לא מתחלקים בזה?."

בהתאם לספרות המכירה בחשיבות ההשפעות התרבותיות על הבגרות המתהווה (Côté & Arnett, 2007) והתפתחות קריירה (Hartung, 2002), נמצאו במחקר זה הבדלים תרבותיים באופייה של החקירה ובקשרי הגומלין בין התחומים. יחסים עם משפחת המוצא היה נושא משותף לחקירה בקרב כלל המשתתפים, אולם בעוד הצעירים היהודים ראו בבני המשפחה מודלים לחיקוי או לדחייה, רוב הצעירים הערבים התקשו מאוד לקבל החלטות המנוגדות לאלה של הוריהם, היו מודאגים מהפערים ביניהם ועסוקים באופן בו יגשרו עליהם. הם הבינו כי סגנון החיים אשר הם שואפים לאמץ שונה מזה של הוריהם ושל החברה אותה הם מייצגים ועלול לחשוף אותם לקונפליקט עתידי.

אי צעיר ערבי מספר על הקשר עם הוריו: *הייתי קורא לזה יחסים מסובכים. הקשר שלי עם אמא מאופיין יותר במתח, היא מאוד דואגת לי, ואפילו מגוננת יותר מדי... זה יוצר מתח בינינו אני גר עם ההורים, כמובן, אני עוד לא נשוי, אז זה לא נוח לי לתת דין וחשבון להורים מתי אני יוצא לעבודה, מתי אני יוצא עם חברים, עם מי אני יוצא.. זה לא מתאים לי, זו עיקר הבעיה שלי איתם. לי זה מרגיש*

לא בוגר להודיע אם אני נשאר מחוץ לבית אחרי, לא יודע, שתיים בלילה, ומבחינתם זה קריטי. מבחינת העבודה שלי, אמרתי לך, אני עובד כמנהל בחנות קסטרו, זה תפקיד דווקא לא רע בכלל, אני מרוויח כסף טוב מזה, אבל, את יודעת איך זה מבחינה חברתית, אם אני אומר למישהו עכשיו שאני עובד בזה אני רואה בפרצופים של האנשים, כאילו מה?! זהו? , אולי זה קשור בציפיות, שכולם ציפו שאני אהיה באיזה תפקיד בכיר, אבל אני נהנה מהעבודה שלי, טוב לי בזה.

על זוגיות: היא מעסיקה אותי בגלל שזה מעסיק את האנשים מסביב, לוחצים עליי בשביל שזה יעסיק אותי, אני לא כזה מודאג ומוטרד מהעניין הזה אני ,,אין הרבה מה לעשות, אני לא אכנס לזוגיות בכוח, ההורים מלחיצים. הלחץ, הלחץ החברתי ממש מחניק, אאא, אפילו אם טוב לך באיזה משהו אבל זה לא הכי מקובל, אז כולם מסתכלים עלייך בעין אחרת, אני לא כל כך מאמין בנורמות החברתיות והמנהגים, ובכל זאת יש לחץ מהסביבה,, לחץ,, אאא, הייתי מסכם את כל הרגשות במילה הזו,,

המשתתפים הערבים תיארו את בני משפחתם ומבוגרים משמעותיים נוספים כמו מוריהם, כמקור עיקרי להתייעצות וחקירה של עתידם: חלקם ספרו כי נזקקו לאישור הוריהם בכדי לממש את החלטותיהם. לעומתם, הזכירו המשתתפים היהודים רק לעיתים רחוקות את הוריהם כמקור משמעותי להתייעצות ולחקירה והרבו להיעזר בחבריהם.

מ צעירה ערביה: בקשר לבחירה שלי את המקצוע שאני לומדת, כמו שקראו לי כשהייתי קטנה רופאה, מאוד אהבתי את הכיוון הזה, מאוד רציתי להיות רופאה, אז נרשמתי לקורס, עברתי אותו ואז התחלתי. מאוד אהבתי את זה, אבל עד שהגעתי לכיתה י"ב, כבר הרגשתי שזה רחוק ממני, ובתקופה ההיא הייתי ממש בדילמה, מאוד התלבטתי איך אני אגיד לאבא שאני לא רוצה, וחששתי מהתגובה שלהם, איך אשכנע את אבא שאני רוצה ללמוד במכללה גיל רך? הייתה תקופה מאוד קשה, יותר קשה היה לאמא, לא הבינה אותי, את יודעת איך האמא,, מזמן היא אומרת לי רפואה, רופאה ועובדים על זה ו,,אז היה קשה איך לשכנע אותם, ניסיתי קודם לשכנע את אבא ואז הוא ישכנע את אמא. אז שכנעתי אותו שאני רוצה ללמוד ותודה לאל הוא השתכנע בסוף.

י צעירה יהודייה מספרת על מעורבות הוריה בקבלת החלטות תעסוקתיות ולימודיות: אני יכולה להגיד לך שההורים שלי, כמה שהם חושבים שהם לא משפיעים עלי, הם הכי משפיעים עלי מכולם. בלבחור את הנושא, כן, אני מתייעצת עם אמא שלי נגיד, אבל כל הלבטים האלה שיש לי, והדברים שאני חושבת עם עצמי, אני לא באמת מתייעצת עליהם בסופו של דבר. אני פשוט חושבת

שההורים שלי, או בכלל הדור שלהם, בניגוד לדור שלי כרגע, מסתכלים על החיים בהשקפה אחרת... בגלל דברים שהם עברו בחיים והניסיון שהם צברו.. הפחדים שלהם והדברים שהם חוו בחיים משפיעים על החיים שלי.. אם זה עוצר אותי וחוסם אותי במקומות מסוימים בגלל הפחדים שלהם זה דבר לא טוב.

היבט נוסף אשר הבחין תרבותית בין הצעירים מעבר לתחומים השונים, היה הבחנה לעתים קונפליקטואלית שערכו הצעירים הערבים בין ערכים וצרכים אישיים-אינדיווידואליים לבין נורמות וצווים חברתיים/קולקטיביים. צעירים ערבים נטו להבחין בקונפליקט שבין בחירה באורח חיים (רומנטי, תעסוקתי ואידיאולוגי) המונחה ע"י תחומי עניין, יכולות ושאיפות אישיות לבין זה אשר מוכתב מכורח ציפיות ונורמות חברתיות. לדוגמא, מ צעירה ערבייה מתארת התלבטות באשר לבחירת תחום הלימודים: את האמת שהתלבטתי בין גיל רך לדת אסלאם. אבא עודד אותי לגיל הרך, אמר לי שאצלנו במגזר יש מחסור במורות לגיל הרך ושאנחנו רוצים שתמשיכי ללמוד ולא רק לעשות תואר ראשון וזהו וללמוד כמה שיותר על הגיל הרך והחינוך.. אני מאוד אוהבת לעבוד עם ילדים, אבל מה שיותר עודד אותי זה שיש מחסור מסוים ואני הולכת ומוכיחה את עצמי, זו הייתה נקודת החוזק שלי בהתייחס לנישואין ספרה: מה שמלחיץ זה שיש התנגשות בין נקודת המבט שלי לבין זו של ההורים שלי, הערכים אותם ערכים, אבל בנקודה אחת, ההורים שלי נוטים יותר למישהו מהמשפחה וקרובי משפחה, וזה לא מקובל עליי בכלל, אני תמיד אומרת שאין מצב והם יודעים את זה, אבל כל פעם שמישהו מציע לי נישואים אז הם עוד פעם מתחילים עם זה. זה מאוד מלחיץ. לפעמים אני מדמיינת את עצמי בעתיד לכמה רגעים שיהיו לי ייסורי מצפון, אני חושבת שאם אני בסוף מתחתנת עם מישהו לא מהמשפחה, ולמרות שאני יודעת מה אני רוצה ואיזה ערכים אני מחפשת, חס וחלילה קרה איזה משהו אני אגיד לעצמי למה לא שמעתי בדברי הוריי, ולמה לא התחתנתי עם מישהו מהמשפחה לא היה קורה כזה דבר. זה מאוד מציק לי

לבסוף, נראו הבדלים בין צעירים יהודים לערבים במידת התלות ויחסי הגומלין בין תחומי החיים השונים. בקרב צעירים ערבים בהשוואה ליהודים, קיים קשר הדוק בין מספר תחומי חיים כאשר בחירה וממחויבות באחד מהם משפיעה דרמטית על אורח החיים בתחומים אחרים. צעירות ערביות תיארו את תחום הזוגיות והנישואין כקריטי בהשפעתו על אורח חייהן בתחומי הלימודים והתעסוקה. שאלות כמו האם לסיים לימודים לפני עריכת הבחירה הזוגית או האם יש משמעות ללימודים לאחר הנישואין עלו בהקשר זה יחד עם ההכרה כי לאחר הנישואין נושאים אלה יושפעו

במידה רבה מבין הזוג עמו יחיו. ל: אני חושבת שאנחנו מודעות לצורת החשיבה של החברה הערבית, המחשבה שאם אני לומדת למשל, לא יודעת, מורה לאנגלית, אז לא משנה, אסור שיהיו לי תחומי התעניינות אחרים, אני מורה, זהו אשאר מורה עד סוף חיי, לא צריך ללמוד לתואר שני, מה יש למורה? היום באופק חדש מקבלים 5000 ש"ח מגיעים ל-5400 ש"ח בחודש ממש בנוח, ויש לך הפסקות באמצע והכי נוח שיש, ואת הולכת להתחתן ו' ותהיה לך משפחה אז למה צריכה תואר שני? ואת בת 24 ועוד אין לך מישהו, מי יסתכל עלייך עכשיו כשאת לומדת תואר שני, זהו כבר את לא צעירה,

בדומה, התלות בין יכולת כלכלית לנישואין תוארה על ידי צעירים ערבים אשר עסקו באופן אינטנסיבי בשאלות בנושאים אלה נוכח ההבנה שללא עמידה בציפיות כלכליות ותעסוקתיות של משפחת בת הזוג בה יבחרו, לא יוכלו להינשא לה. ה' מספר על זוגיות ונישואין: כל עוד לא סיימתי לימודים לא יכול ללכת לדבר עם ההורים שלה,,

„כי ההורים שלה, אני יודע יש להם דרישות מאוד ספציפיות, ואני לא רוצה לבוא לפני שאני לפחות עונה על כמה מהדרישות, את יודעת בשביל לא לפסול אותי. דרישות ז"א שאני עם תואר, אם אין לי בית אז לפחות יש לי אדמה או מתחיל לבנות, שיראו שיהיה לבתם בית בעתיד, שאני אעבוד בעבודה מכובדת ומרוויח כסף טוב. תאמיני לי היא לא מאמינה בכל זה, אבל מה לעשות ההורים שלה ביקשו

סיכום ומסקנות

המחקר הנוכחי עוסק במאפייניה של ה"חקירה" בקרב צעירים ישראלים בזיקה לתרבות ומיצב כלכלי. מטרת המחקר היו זיהוי ומיפוי תחומי החקירה של צעירים ישראלים, תוך בחינת מידת העיסוק בתחומים השונים, ותרומתם של הקשרים תרבותיים וסביבתיים לתהליך החקירה. המחקר נעשה בשילוב של מתודות איכותניות של ראיונות עומק עם 36 צעירים ישראלים אשר הוו בסיס ליצירת שאלון רגיש תרבותית לאבחון תחומי חקירה, וכן באמצעות בחינה כמותית באמצעות שאלונים של דפוסי החקירה בהקשרים שונים.

ממצאי המחקר מצביעים על תשעה תחומי חקירה המעסיקים צעירים ישראלים. שני תחומי חקירה חדשים יחסית עלו במחקר הנוכחי כמעסיקים צעירים ישראלים- סוגיית השילוב בין

תפקידים ותחום הפנאי. לנוכח ההשלכות שיש לשילוב מעשיר בין תפקידי עבודה ומשפחה ולפנאי על תפקוד ורווחה נפשית, הרי שיש חשיבות רבה לעידוד והדרכה של צעירים לעסוק בסוגיות אלה. תוכניות שפותחו בתחום זה של פיתוח מסוגלות עצמית לשלב בין תפקידים עשויים לסייע למרכזי צעירים להדריך את הפונים אליהם בהיבט חשוב זה (למשל, Cinamon, 2009). בהקשר זה חשוב מאוד להתייחס לסוגיה המגדרית ולסייע לצעירים לתכנן את עתידם באופן המשלב בין התחומים תוך דיון באמצעים העשויים לסייע להם לקדם את שאיפותיהם (כמו אחריות משותפת גם על פרנסה וגם על תפקידי הבית, תמיכה חברתית וארגון זמן).

תחומי הפוליטיקה והדת הם התחומים שצעירים ישראלים אינם מרבים להרהר ולעסוק בהם. למרות שתחומים אלה אינן "זוכים" להתעניינות גבוהה יחסית בקרב הצעירים, כדאי לשקול להתייחס אליהם בעת הדרכת צעירים, בייחוד בתחום הפוליטי והתחום של מעורבות אזרחית לנוכח מקומם בתהליכי התפתחות קריירה (Flum and Cinamon, 2011).

ממצאי המחקר מצביעים על תלות וקשרי גומלין בין תחומי החקירה השונים. הממצאים הכמותיים וכן הראיונות מצביעים על קשרים בין תחומי החקירה של לימודים, עבודה ומשפחה. ממצאים אלה מדגישים את החשיבות בייעוץ והדרכה אינטגרטיביים המתייחסים לתמונת העתיד הכוללת על פני הדרכה הממוקדת בכל פעם בתחום אחד. כדאי, לפיכך, לשקול לפתח מודלים של הדרכה המאפשרים התייחסות כוללת לתפקידי החיים בתוך מרכזי הייעוץ.

הממצאים לפיהם צעירים חוקרים יותר את התחומים בהם הם עוסקים מדגישים את החשיבות בעידוד צעירים להתנסות במגוון של עבודות ובתחומי לימוד בטרם יקבלו החלטות. בנוסף, ממצא זה מלמד כי צעירים ממשיכים לחקור ולהרהר בחייהם גם לאחר שקיבלו החלטות בתחומי חיים שונים וכי הם זקוקים, גם בשלבים אלה, לייעוץ והדרכה לצורך הערכה מחודשת של הבחירות ושימורן.

הממצא לפיו האמצעי הרווח בקרב צעירים לחקירה הינו "דיבור עצמי" מעלה את הצורך להרחיב את האמצעים בעזרתם יוכלו ללמוד על עצמם ועל סביבתם. ייעוץ המכוון לכך יכול לחשוף את הצעירים ליתרונות שבאופן חקירה זה, באמצעות השתתפות בקבוצות הוועצות בין חברים ועמיתים, בני משפחה וכד'.

בהתייחס להשפעות התרבותיות והסביבתיות על החקירה, מלמדים הממצאים על הבדלים מהותיים בין צעירים ערבים ליהודים ובין צעירים ממיצבים שונים בנוגע לערכים ולשאיפות המנחים

את תחומי החקירה שלהם ואת בחירותיהם. שאיפה לביטחון כלכלי בדמות תעודה רשמית הדוחקת הצידה שאלות זהות כמו תחומי עניין, ומאויים אישיים בקרב צעירים ממיצב נמוך, וערכים קולקטיביסטיים אשר יוצרים לעיתים קרובות קונפליקט אל מול ביטוי אישי בקרב צעירים ערבים, צריכים להילקח בחשבון בעת מתן ייעוץ לצעירים מקבוצות אלה.

לסכום, ממחישים ממצאי המחקר הנוכחי את העניין שמגלים צעירים בחקירת אורח חייהם בתחומי חיים שונים הקשורים אלה באלה ואת ההבדלים בין הקבוצות השונות בתחומי החקירה ובאופייה. ידע אודות הבדלים אלה והכרות עם קבוצות הצעירים השונות תרבותית וסביבתית נחוץ לצורך מתן מענה לצרכיהם ואף עשוי להרחיב את הציפיות והאמונות שלהם באשר לאפשרויות העומדות בפניהם בתחומי החיים השונים.

ביבליוגרפיה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דוח החברה הישראלית. (2009). נדלה בתאריך 9/9/12 מ-
http://www.cbs.gov.il/www/statistical/isr_pop_heb.pdf

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חינוך וחברה (2010). נדלה בתאריך 9/9/12 מ-
http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page.html?publ=54&CYear=2008&CMonth=1#4

Abu Baker, K. (2002). "Career women" or "working women"? Change versus stability for young Palestinian women in Israel. *Journal of Israeli History*, 21, 85-109.

Adams, G.R., & Marshall, S.K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of Adolescence*, 19, 429-442.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.

Arnett, J. J. (2004). A longer road to adulthood. In: J. J. Arnett (Ed.). *Emerging adulthood: The winding road from late teens through the twenties* (pp. 3-25). New York: Oxford University Press.

Arnett, J. J. (2005). The developmental context of substance use in emerging adulthood. *Journal of Drug Issues*, 35, 235-254.

Arnett, J. J. (2006). The psychology of emerging adulthood: What is known, and what

remains to be known?. In J. J. Arnett and J. L. Tanner (Eds). *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* (pp. 303-330). Washington, American Psychology Association.

Berman, A.M., Schwartz, S.J., Kurtines, W.A., & Berman, S.L. (2001). The process of exploration in identity formation: The role of style and competence. *Journal of Adolescence, 24*, 513–528.

Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research, 4*, 268–282.

Bosma, H. A., & Kunnen, E. S. (2001). Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis. *Developmental Review, 21*, 39-66.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32*, 513-532.

Cinamon, R.G., & Rich, Y. (2002). Attributions of importance to work and family roles: Implications for the work family conflict. *Journal of Counseling Psychology, 49*, 212-220.

Cinamon, R. G. (2006). Anticipated Work-Family Conflict: Effects of Gender, Self-Efficacy, and Family Background. *The Career Development Quarterly, 54*, 202-215.

Cinamon, R. G. (2009). Role salience, social support, and work–family conflict among Jewish and Arab female teachers in Israel. *Journal of Career Development, 36*(2), 139-158. doi:10.1177/0894845309345849

Clark, W. (2007). Delayed transitions of young adults. *Canadian social trends*, September, 13-21.

Côté, J. E. (2006). Identity studies: How close are we to developing a social science

- of identity? An appraisal of the field. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 6(1), 2006, 3-25.
- Côté, J., & Bynner, J. (2008). Changes in the transition to adulthood in the U.K. and Canada: The role of structure and agency in emerging adulthood. *Journal of Youth Studies*, 11, 251-268.
- Côté, J. E., & Levine, C. (1987). A formulation of Erikson's theory of ego identity formation. *Developmental Review*, 7, 273-325.
- Flum, H., & Blustein, D. L. (2000). Reinvigorating the study of vocational exploration: A framework for research. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 380-404.
- Flum, H., & Cinamon, R. G. (2011). Immigration and the interplay among citizenship, identity and career: The case of Ethiopian immigration to Israel, *Journal of Vocational Behavior*, 78, 372-380.
- Flum, H., & Kaplan, A. (2006). Exploratory orientation as an educational goal. *Educational Psychologist*, 41, 99-110.
- Grotevant, H. D. (1987). Toward a process model of identity formation. *Journal of Adolescent Research*, 2, 203-222.
- Herzog, H. (2004). Both an Arab and a woman: Gendered radicalized experiences of female Palestinian citizens of Israel. *Social Identities*, 10, 53-82.
- Holland, D., Lachicotte, W., Skinner, D., & Cain, C. (1998). *Identity and agency in cultural worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kroger, J. (2007). *Identity development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Labouvie-Vief, G. (2006). Emerging structures of adult thought. In J. J. Arnett and J. L. Tanner (Eds). *Emerging adults in America. Coming of age in the 21st century* (pp. 59-84). Washington, American Psychology Association.
- Lieblich, A. (1989). *Transition to adulthood during military service: The Israeli case*. Albany. Statue University of New York Press.
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B., & Beyers, W. (2006). Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation. *Journal of Adolescence*, 29, 361-378
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- Mayseless, O. (1993). Attitudes toward military service among Israeli youth. In D, Ashkenazy (Ed.). *The military in the service of society and democracy* (pp.). Westport. Conn: Greenwood Press.
- Mayseless, O. (1995). Attachment patterns and marital relationships. In S. Shulman (Ed). *Close relationships and socioemotional development, Human development*, Vol. 7 (pp. 185-202). Westport, CT, US: Ablex Publishing.
- Mayseless, O., & Scharf, M. (2003). What does it mean to be an adult: The Israeli experience. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 5-20.
- Nelson, L. J. (2003). Rites of passage in emerging adulthood: Perspectives of young Mormons. In J. Arnett & N. Galambos (Eds.), *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 33-49.
- Nelson, L. J., Badger, S., & Wu, B. (2004). The influence of culture in emerging adulthood: Perspectives of Chinese college students. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 26-36.

- Phinney, J. S., & Goossens, L. (1996). Introduction: Identity development in context. *Journal of Adolescence*, *19*, 401-403.
- Rich, Y., & Cinamon, R. G. (2007). Perceptions of spirituality among adolescents differing on culture, religion and gender. *Journal of Humanistic Psychology*, *47*, 7-29.
- Rich, Y., & Seri, N. (2009). *Do religiosity and gender predict young adults' exploration and stability?* Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association, Toronto.
- Sabateir, C. (2007). Ethnic and national identity among second – generation immigrant adolescents in France: the role of social context and family. *Journal of Adolescence*, *31*, 185 – 205.
- Super, D.E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.
- Schwartz, S. H. (1994). Studying human values. Journeys into cross-cultural psychology. In A. Bouvy, F. Vijver, P. Boski, & P. Schmitz (Eds.). *Journeys Into Cross-Cultural Psychology*. (pp. 239–254). Swets & Zeitlinger: Amsterdam
- Schwartz, S. J. (2001). The evolution of Eriksonian and Neo – Eriksonian identity theory: A review and integration. *Identity*, *1*, 7 – 58.
- Schwartz, S. J. (2008). Self and identity in early adolescence – some reflections and an introduction to special issue. *Journal of Early Adolescence*, *28*, 5 – 15.
- Schwartz, S., Kurtines, W., & Montgomery, M. (2005). A comparison of two

- approaches for facilitating identity exploration processes in emerging adults:
An exploratory study. *Journal of Adolescent Research*, 20, 309-345.
- Soenens, B., Berzonsky, M., Vansteenkiste, M., Beyers, W., & Goossens, L.
(2005)[†], Identity styles and causality orientations: In search of the
motivational underpinnings of the identity exploration process. *European
Journal of Personality*, 19, 427-442.
- Tanner, J. L. (2006). Recentering during emerging adulthood: A critical turning point
in life span human development. In J. J. Arnett and J. L. Tanner (Eds). *Emerging
adults in America. Coming of age in the 21st century* (pp. 21-55). Washington,
American Psychology Association.
- Yoder, A.E. (2000). Barriers to ego identity status formation: A contextual
qualification of Marcia's identity status paradigm. *Journal of Adolescence*, 23, 95-
106.

שאלון חקירת הזהות (נספח 1)

לפנייך משפטים המתארים מחשבות והתנהגויות בתחומי חיים שונים. קרא/י כל משפט וסמני את מידת הסכמתך איתו על סקלה של 6 דרגות מ-1 "מעט מאוד" ועד 6 "הרבה מאוד".
 שים/י לב: לכל נושא (כמו זוגיות, לימודים) מוצגות מספר שאלות שנועדו לתאר דרכים שונות לעיסוק בנושא (למשל, מחשבה על הנושא, התייעצות עם אחרים) ואינן באות לבחון את אמינותך.

6	5	4	3	2	1	בתקופה האחרונה אני:	
הרבה מאוד					מעט מאוד		
6	5	4	3	2	1	חושבת/על הזוגיות שיש לי או שתהיה לי	1.
6	5	4	3	2	1	מחפשת/מידע לגבי פעילויות פנאי שיתאימו לי	2.
6	5	4	3	2	1	מבררת/מהו הכוון שלי בתחום הלימודי	3.
6	5	4	3	2	1	מתלבטת/בין דעות פוליטיות ו/או חברתיות שונות	4.
6	5	4	3	2	1	חושבת/על משמעות העבודה עבורי (למשל עניין, פרנסה, תחושת ערך, קשרים חברתיים...)	5.
6	5	4	3	2	1	מתייעצת/עם אחרים לגבי מצבי הכלכלי	6.
6	5	4	3	2	1	חושבת/על היחסים שאני רוצה לקיים עם בני משפחתי	7.
6	5	4	3	2	1	משתף/ת אחרים בנושאים הקשורים בחיי הזוגיים	8.
6	5	4	3	2	1	חושבת/על הציפיות שלי מהלימודים שאבחר	9.
6	5	4	3	2	1	נפגשת/עם בני משפחתי	10.
6	5	4	3	2	1	חושבת/כיצד להשיג עצמאות כלכלית	11.
6	5	4	3	2	1	מתלבטת/בין פעילויות שונות בתחום הפנאי אשר אולי יתאימו לי	12.
6	5	4	3	2	1	חושבת/כיצד ייראו חיי בתחום הכלכלי	13.
6	5	4	3	2	1	משוחח/ת עם אחרים על הציפיות שלי מיחסים	14.

						זוגיים	
6	5	4	3	2	1	חושבת על פעילויות הפנאי בחיי	.15
6	5	4	3	2	1	מבררת כיצד לשלב בין תפקידים שונים בחיי (לימודים, עבודה, זוגיות, פנאי...)	.16
6	5	4	3	2	1	בוחרת תחומי לימוד שונים כדי לבחור את התחום המתאים לי	.17
6	5	4	3	2	1	משתתפת בפעילויות בעלות אופי דתי /רוחני (שעורי תורה, לימודי קבלה, תפילה בבית הכנסת)	.18
6	5	4	3	2	1	חושבת על הדרך לחלק את זמני בין תפקידי חיי השונים (זוגיות, עבודה, פנאי..)	.19
6	5	4	3	2	1	מדברת עם אנשים שעובדים במקצועות שמעניינים אותי	.20
6	5	4	3	2	1	מבררת את היחס שלי לנושאי דת ומסורת	.21
6	5	4	3	2	1	בוחרת פעילויות פנאי שונות כדי לבחור את הפעילות המתאימה לי	.22
6	5	4	3	2	1	מבררת מהן העמדות הפוליטיות ו/או החברתיות שלי	.23
6	5	4	3	2	1	חושבת על מצבי הכלכלי	.24
6	5	4	3	2	1	מתייעצת עם אחרים לגבי תחומי לימודים שיתאימו לי	.25
6	5	4	3	2	1	חושבת כיצד ארצה לשלב בין תפקידי חיי השונים (עבודה, זוגיות, פנאי.....)	.26
6	5	4	3	2	1	חושבת על הקשרים שלי עם בני משפחתי	.27
6	5	4	3	2	1	משתתפת בפעילויות פוליטיות שונות	.28
6	5	4	3	2	1	שואלת את עצמי מה אני מצפה מיחסים זוגיים	.29
6	5	4	3	2	1	חושבת מה ניתן ללמוד מההתנסויות המקצועיות שלי ושל חברי	.30
6	5	4	3	2	1	משוחחת עם אחרים על היחס שלי לנושאי דת ומסורת	.31
6	5	4	3	2	1	חושבת כיצד ארצה להתפתח בתחום המקצועי	.32

ניתוח פריטים (נספח 2)

לוח 1. ממוצעים, סטיות תקן, מקדמי הבחנה, סקוויס וקורטוזיס של פרטי שאלון החקירה

קורטוזיס Kurtosis	סקוונס Skewness	אלפא בהשמטת פריט	מקדמי הבחנה	סטיות תקן S.D	ממוצעים M	הפריט
.325	-1.067	.904	.272	1.453	4.70	1. חושבת רבות על הזוגיות שיש לי או שתהיה לי
-.699	-.211	.901	.471	1.395	3.74	2. מחפשת מידע לגבי פעילויות פנאי שיתאימו לי
-.684	-.608	.901	.512	1.562	4.20	3. מבררת מהו הכוון שלי בתחום הלימודי
-.910	.218	.903	.385	1.475	3.03	4. מתלבטת בין דעות פוליטיות ו/או חברתיות שונות
-1.032	.141	.901	.465	1.568	3.21	5. מתייעצת עם אחרים לגבי המקצוע שיתאים לי
1.235	-1.229	.901	.499	1.241	4.86	6. חושבת על משמעות העבודה עבורי (למשל עניין, פרנסה, תחושת ערך, קשרים חברתיים...)
-.881	.409	.902	.439	1.511	2.92	7. מתייעצת עם אחרים לגבי מצבי הכלכלי
-.584	-.546	.901	.481	1.471	4.21	8. חושבת על היחסים שאני רוצה לקיים עם בני משפחתי
-1.007	.230	.906	.168	1.521	3.01	9. משתף/ת אחרים בנושאים הקשורים בחיי הזוגיים
-.694	-.528	.901	.478	1.544	4.02	10. חושבת על הציפיות שלי מהלימודים שאבחר
-.057	-.851	.904	.323	1.320	4.72	11. נפגשת עם בני משפחתי
.502	-1.108	.901	.499	1.330	4.80	12. חושבת כיצד להשיג עצמאות כלכלית
-.769	.072	.901	.497	1.383	3.34	13. מתלבטת בין פעילויות שונות בתחום הפנאי אשר אולי יתאימו לי
.056	-.872	.901	.476	1.336	4.61	14. חושבת כיצד ייראו חיי בתחום הכלכלי
-1.042	.156	.904	.326	1.515	3.11	15. משוחחת עם אחרים על הציפיות שלי מיחסים זוגיים
-.779	-.152	.901	.522	1.396	3.66	16. חושבת על פעילויות הפנאי בחיי
-.272	-.697	.900	.560	1.295	4.61	17. מבררת כיצד לשלב בין תפקידים שונים בחיי (לימודים, עבודה, זוגיות,
-1.218	.048	.901	.505	1.649	3.31	18. בוחנת תחומי לימוד שונים כדי לבחור את התחום המתאים לי
.523	1.312	.905	.264	1.520	2.06	19. משתתף/ת בפעילויות בעלות אופי דתי
-.441	-.640	.901	.522	1.413	4.40	20. חושבת על הדרך לחלק את זמני בין תפקידי חיי השונים (עבודה, זוגיות...)
-.705	-.503	.901	.477	1.495	4.01	21. מדברת עם אנשים שעובדים במקצועות שמעניינים אותי
-.984	.571	.903	.405	1.672	2.75	22. מבררת את היחס שלי לנושאי דת ומסורת
-.867	.213	.901	.512	1.446	3.10	23. בוחנת פעילויות פנאי שונות כדי לבחור את הפעילות המתאימה לי
-.860	.337	.901	.488	1.461	2.95	24. מבררת מהן העמדות הפוליטיות ו/או החברתיות שלי
-.127	-.761	.901	.482	1.338	4.47	25. חושבת על מצבי הכלכלי
-1.073	.154	.900	.535	1.559	3.17	26. מתייעצת עם אחרים לגבי תחומי לימודים שיתאימו לי
-.388	-.674	.899	.599	1.382	4.46	27. חושבת כיצד ארצה לשלב בין תפקידי חיי השונים (עבודה, זוגיות, פנאי...)
-.478	-.573	.901	.488	1.398	4.29	28. חושבת על הקשרים שלי עם בני משפחתי

.945	1.326	.904	.302	1.342	2.00	.29. משתתף/ת בפעילויות פוליטיות שונות.
-679	-536	.901	.513	1.485	4.23	.30. שואלת את עצמי מה אני מצפה מיחסים זוגיים.
-475	-468	.900	.540	1.330	4.15	.31. חושבת מה ניתן ללמוד מההתנסויות המקצועיות שלי ושל חברי.
-727	.651	.903	.390	1.534	2.59	.32. משוחחת עם אחרים על היחס שלי לנושאי דת ומסורת
1.446	-1.255	.901	.504	1.107	5.02	.33. חושבת כיצד ארצה להתפתח בתחום המקצועי

שאלון רקע (נספח 3)

לפניך שאלון פרטים אישיים. מלא/י את החסר וסמן/י את התשובה המתאימה לך ביותר.

✘ מגדר: זכר נקבה

✘ שנת לידה: _____ ארץ לידה: _____

✘ דת: יהודי/ה מוסלמי/ת נוצרי/ה אחר: _____

✘ רמת דתיות: חילונית מסורתית דתית

✘ מצב משפחתי: רווק/ה נשוי/אה גרוש/ה נמצא בקשר זוגי משמעותי _____

✘ עיר (ישוב) מגורים: _____

✘ השכלה: תיכונית על תיכונית (למשל: סמינר מורים, לימודים מקצועיים, ישיבה גבוהה)

תואר ראשון תואר שני או שלישי

✘ האם את/ה לומד/ת כעת? כן לא.

אם כן, האם אתה לומד: בקורס מקצועי לימודי תעודה לתואר ראשון

לתואר שני או שלישי אחר _____

מהו תחום/חוג הלימודים? _____

✘ האם את/ה עובד/ת כיום: כן לא

אם כן, כמה שעות את/ה עובד/ת בחודש? _____

✘ השכר החודשי הממוצע של צעיר במשק הוא כ- 5000 ₪ ברוטו. האם אתה מרוויח?

הרבה מתחת לממוצע מתחת לממוצע סביב הממוצע מעל הממוצע

הרבה מעל הממוצע

✘ כיצד את/ה מתייחס/ת לעבודתך? כעבודה זמנית קבועה, שתרצה/י להתפתח בה

✘ האם יש לך כוון מקצועי? בכלל לא ברור לא ברור די ברור ברור

ברור מאוד

✘ מצב המגורים שלך כיום: _____

גר/ה עם הורי גר/ה בדירה שכורה גר/ה בדירה שכורה עם בן/בת הזוג

גר/ה במעונות אחר _____

✘ באיזו מידה את/ה נהנה/ת כיום מתמיכה כלכלית של הורידך? _____

לא מקבל תמיכה כלל מקבל תמיכה מעטה מקבל תמיכה מקבל תמיכה רבה

מקבל תמיכה רבה מאוד

לא כן לא כן לא כן האם את/ה עוסק/ת בפעילות פנאי

אם כן, כמה שעות בשבוע? _____ אנה פרטי/י באילו פעילויות: 1. _____

2. _____ 3. _____

לא כן לא כן האם את/ה עוסק בפעילות התנדבותית?

אם כן, כמה שעות בשבוע? _____ אנה פרטי/י באילו פעילויות: 1. _____

2. _____ 3. _____

כמה אחים/אחיות יש במשפחתך (כולל אותך)? _____

השכלת אב: יסודית תיכונית מקצועית אקדמאית אחר

האם אביך עבד/עובד כשכיר כעצמאי

השכלת אם: יסודית תיכונית מקצועית אקדמאית אחר

האם אמך עובדת/עבדה כשכירה כעצמאית עקרת בית

הכנסה ממוצעת למשק בית בישראל היא 12,000 ₪ ברוטו. מהי הכנסתם המשותפת של הורייך

(לערך)? הרבה מתחת לממוצע מתחת לממוצע סביב הממוצע מעל הממוצע

הרבה מעל הממוצע

פרוטוקול ראיון מבוגרים צעירים (נספח 4)

ביסוס יחסים והצגת המחקר : המפגש יחל בהצגה אישית בה המראיין/ת מציג/ה עצמו/ה (חשבו כיצד אתם רוצים לעשות זאת. מה לספר על עצמכם, איך להציג את עצמכם. זכרו, כי אתם מזמינים צעירים לשתף אתכם בעולמם האישי ויש לדאוג לאווירה של אינטימיות וכבוד) ואת מטרת המחקר: "אנו עורכים מחקר המתמקד בצעירים ישראלים. אנו מנסים לברר ולהבין מהם הנושאים המעסיקים צעירים בישראל, כיצד עיסוק זה בה לידי ביטוי, איזה רגשות מלווים שאלות אלה, ובאילו הקשרים זה מתרחש".

כמו כן היינו רוצים להבין כיצד צעירים מגדירים "בגרות" ומה, לדעתם, הופך אדם למבוגר, האם הם מגדירים עצמם כמבוגרים, ומה יהפוך/הפך אותם למבוגרים.

חשוב להדגיש, כי "ברור לנו שחלק מנושאים אלה עשויים להיות חדשים עבורך, יתכן ולא חשבת לעומק על סוגיה זו או אחרת ושאינן ספק כי אין כאן תשובה נכונה או שגויה. אפשר לשנות דעה, להתחרט, לא להיות עקבי, לחשוב בקול. אנו מעוניינים לשמוע את מגוון המחשבות וההתלבטויות. אנחנו נקליט את הראיון ואחר כך נשקלט אותו, על מנת שנוכל לנתח את הפרוטוקולים. אנו נדאג לשמור על אנונימיות וכל פרט מזהה מהראיון לא ייחשף. כמו כן, נדאג לשלוח לך את ממצאי המחקר לכשנסיים. אנו מודים לך שהסכמת לקחת חלק במחקר זה וכהוקרה אנו נעניק לך תלוש שי בשווי מאה ₪ בסוף הראיון". חשוב להבהיר שהמראיין/ת יכול להפסיק את הראיון בכל שלב שייבחר. כמו כן, נשאיר בידם את מספר הטלפון שלנו על מנת שיוכלו להתקשר אם ירצו לשתף ברעיון או במחשבה חדשים.

שאלה ראשונה: ספר לי עצמך

שאלה זו מעוררת פעמים רבות מבוכה. תשובות כמו: "מה לספר? מאיפה להתחיל?" מאוד אופייניות. וכאן כדאי להזמין לספר קצת איפה גדלת, קצת על המשפחה (הורים, אחים, מקום בין אחים) מה למדת ועשית (פנאי) בתיכון, האם שרתת בצבא ושרות לאומי ואם כן מה עשית והאם השרות היה משמעותי, האם טיילת בשלב כלשהו ומה אתו/ה עושה היום.

שאלה שנייה: נושאים המעסיקים אותך

צעירים רבים נדרשים לקבל החלטות חשובות בתחומי חיים שונים- לימודים, עבודה, זוגיות, מגורים ועוד. כמו ששנינו יודעים- זו תקופה מאוד מאתגרת. ספרי לי מהם הדברים או הנושאים המעסיקים אותך בתקופה האחרונה (אם ישאלו—"בערך בשנה האחרונה").

שאלה שלישית: איך העיסוק בא לידי ביטוי?

שאלה זו אמורה לאפשר למרואיינת לתאר מה הוא עושה בפועל בהקשר של תחומי חיים שונים: חושב, משוחח עם אחרים, מחפש מידע באינטרנט או בדרך אחרת, הולך ליעוץ מקצועי וכו. "כשאת אומרת לי שאת עסוקה מאוד במה ללמוד- מה זה אומר? מה את עושה? איך העיסוק מתבטא ביום-יום?"

שאלה רביעית: איזה רגשות מלווים את העיסוק בתחומים השונים?

שאלה זו מתמקדת בהיבט הרגשי של החקירה. חשוב לזכור שמנעד הרגשות הוא רחב ולא חייבת להיות עקביות. לפעמים מחשבות או התנהגויות עשויות להלחיץ (כמו להיכנס לאתרי היכרויות) ולעיתים לרגש ולעיתים גם וגם. כלומר, יש לאפשר למרואיינת לבדוק האם תמיד עולה אותו רגש, או שמא יש ומתעורר רגש אחר. רצוי גם ללמוד על עוצמת הרגשות השונים וההקשרים שבהם הם עולים. נסו לא להתמקד ברגשות שליליים בלבד.

שאלה חמישית: מתי העיסוק בתחומים אלה מתעורר?

שאלה זו מתמקדת בהקשר החברתי או הסביבתי בו עוסקים בנושאים השונים- כשהורים שואלים, כשחברים מתחננים, כנמצאים לבד, או רק כשנמצאים עם חברים. רצוי לבקש דוגמאות. נסו ללמוד אם הגורמים המניעים לעיסוק נובעים ממקורות פנימיים או חיצוניים.

שאלה שישית: האם יש קשר בין התחומים? האם בעקבות עיסוק בתחום אחד מתעורר גם עיסוק בתחום אחר? האם אופי העיסוק בתחום אחד דומה לזה בתחומים אחרים? האם התקדמות/אכזבה בתחום אחד משפיע על העיסוק בתחומים אחרים? לעודד התייחסות לפרטים.

ושאלת הסיום: האם את/ה מגדיר/ה עצמך כמבוגר/ת? מדוע? מתי נהפכת או תהפכי למבוגר/ת?

בעוד שחלקו הראשון והארי של הראיון עסק בדפוסי חקירה, חלקו האחרון והמסכם עסק בתפיסתם והגדרתם של "מבוגרים" וכיצד הם מגדירים את מצבם היום. אם ההתייחסות גולשת לרמה הכללית יש לכוון את השיחה למרואיין עצמו/ה ולהיכנס לקני-מידה ואירועים ספציפיים ע"פ דעתו האישית של המרואיין בלבד.

נקודות שיש לתת עליהן את הדעת ושאלות נוספות עליהן שוחחנו במפגש האחרון:

אם המרואיינת/ת לא מתייחס לתחומים שאנו מכירים מהספרות (עבודה/לימודים, זוגיות ומשפחה, אידיאולוגיה ופוליטיקה) אזי אפשר לבקשם להתייחס לתחומים אלה כמו :
"יש צעירים העסוקים בשלב זה גם בהיבטים אידיאולוגיים או דתיים. האם גם את/ה מתעסק בנושאים אלה?"

חשוב לאפשר למרואיינת/ת להעלות נושאים שמעניינים או מעסיקים אותו ולא חשבנו עליהם :
"יש נושאים אחרים שמעסיקים אותך או שלדעתך מעסיקים צעירים אחרים כמוך ולא דברנו עליהם?"

חשוב להקפיד על אגירה מכבדת ושוויונית ! זכרו- אין נכון או לא נכון ולא חייבת להיות עקביות – לא באופן בו חושבים ולא ברגשות!

סיכום הראיון:

חשוב להודות על הקדשת הזמן והתרומה לקידום הידע על צעירים בישראל. אם היה לכם מעניין- חשוב לציין זאת וכן לאפשר למרואיינת/ת להגיב איך היה לו/לה. לבקש מהמרואיינת/ת למלא פרטים אישיים ואז לתת את תלושי השי ואת מספר הטלפון שלכם.

אין חובה, כמובן, לשאול את השאלות לפי הסדר, למעט השאלה הראשונה : "מהם הנושאים המעסיקים אותך בתקופה האחרונה?". כדאי לאפשר למשתתפים להתייחס לנושאים השונים מתוך הסיפור האישי, ואם אינם מעלים את ההיבטים המעניינים אותנו- אז לשאול באופן ספציפי.

יש להיזהר ולא לגלוש לשיחה בעלת אופי טיפולי. אם יש לך תחושה בשלב כלשהו של הראיון שהמרואיין חושף אינפורמציה או רגשות אישיים שאינם הולמים את אופי הראיון הנדרש לצורך המחקר, יש לפעול ברגישות ולכוון אותה חזרה לנושאי המחקר. אם הדבר חוזר על עצמו יש להביא באופן דיסקרטי וברגישות לסיום השיחה ולדווח למיכל, גלי או לישראל.

נבקש להתייחס בקפדנות לנושא הסודיות ולא לחשוף אינפורמציה מזהה על המרואיינים אפילו לשאר חברי הצוות. במידה וחשיפת זהות המרואיין חיונית יש להתייעץ מראש עם מיכל, גלי או ישראל.